СПОМЕНИЦА ВАТРОСЛАВУ ЈАГИЋУ

СПОМЕНИЦА ВАТРОСЛАВУ ЈАГИЋУ
1923–2023

ACADEMIA SCIENTIARVM ET ARTIVM SERBICA
SECTIO LINGVISTICA AC LITTERARIA
COLLEGIVM PALAEOSLAVICVM
SLAVICA ET SERBICA MEDIAEVALIA
Volumen II

INSTITVTVM LINGVAE SERBICAE
ACADEMIAE SCIENTIARVM ET ARTIVM SERBICAE
SECTIO PALAEOSLAVICA
PALAEOSLAVICA ET SERBICA ANTIQVA
Volumen VI

MEMORIAE IGNATII JAGIĆ DEDICATVM 1923–2023

Approbatum imprimi in Sectionis linguisticae et litterariae sessione VII,
qui habebatur die XXVIII mensis Octobris, MMXXV,
recensentibus Aleksandro Loma et Ljubinko Radenković,
Academiae sociis ordinariis

Ediderunt
Jasmina Grković-Major, Academiae socia ordinaria
Dr Viktor Savić

Belgradi
mmxxvi

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
ОДЕЉЕЊЕ ЈЕЗИКА И КЊИЖЕВНОСТИ
СТАРОСЛОВЕНСКИ ОДБОР
СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 2

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ
СТАРОСЛОВЕНИСТИЧКИ ОДСЕК
СТАРОСЛОВЕНСКО И СРПСКО НАСЛЕЂЕ
Књига 6

СПОМЕНИЦА ВАТРОСЛАВУ ЈАГИЋУ 1923–2023

Примљено на VII скупу Одељења језика и књижевности,
од 28. октобра 2025. године, на основу реферата академика
Александра Ломе и академика Љубинка Раденковића

Уредници
академик Јасмина Грковић-Мејџор
др Виктор Савић

Београд
2026

Уређивачки одбор

академик Јасмина Грковић-Мејџор, академик Александар Лома,
академик ААН Герхард Невекловски, Јоханес Рајнхарт, дописни члан ХАЗУ,
Анатолиј Аркадјевич Турилов, инострани члан САНУ, др Јованка Радић,
др Виктор Савић, др Светлана Томин, др Вацлав Чермак, др Ирена Шпадијер

Collegium redactorum

Jasmina Grković-Major, Academiae socia ordinaria,
Aleksandar Loma, Academiae socius ordinarius,
Gerhard Neweklowski, Academiae Austriacae socius ordinarius,
Johannes Reinhart, Academiae Croaticae socius extraneus,
Anatolij Arkadjevič Turilov, Academiae socius extraneus,
Dr Jovanka Radić, Dr Viktor Savić, Dr Svetlana Tomin,
Dr Václav Čermák, Dr Irena Špadijer

Ватрослав Јагић

око 1900. године

(Фото: САНУ – Ф 216/1)

Срђан Рудић
(Београд)

ПРЕПИСКА ВАТРОСЛАВА ЈАГИЋА И ЈОВАНА ЦВИЈИЋА

Иза Ватрослава Јагића остала је огромна и изузетно значајна преписка. Осим писама приватног карактера, сачувана је и богата кореспонденција са бројним колегама и угледним савременицима. Према неким подацима дописивао се чак са око 1300 особа, а у литератури се наводи да се у Националној и свеучилишној књижници у Загребу чува 13553 писама упућених Јагићу. С друге стране, писма која је слао Јагић разасута су широм Европе. Ова писма, богата подацима најразличитијег карактера, представљају важан извор за проучавање Ватрослава Јагића, његовог живота, научног рада, политичких опредељења. Истовремено она су важан извор и за сазнања о личностима са којима се дописивао, те друштва и времена у којем је живео и радио. Стога није чудо да Јагићева преписка и данас, нешто више од сто година након што је преминуо, привлачи велику пажњу истраживача. Међу бројним издањима његових писама истичу се две велике збирке које су током друге половине XX века објавиле Југославенска академија знаности у умјетности[1] и Академије наука СССР-а.[2] Осим ових збирки постоје и обимом, али не и значајем, мања издања Јагићеве преписке која нећемо наводити услед њихове бројности.

У овом раду објављујемо преписку између Ватрослава Јагића и Јована Цвијића која се чува у Архиву САНУ у Београду и Националној и свеучилишној књижници у Загребу. У Архиву САНУ, у Заоставштини Јована Цвијића, чувају се 23 писма и дописнице која је Ватрослав Јагић упутио Јовану Цвијићу у периоду између 12. јуна 1897. и 23. маја 1920. године (в. АСАНУ/Цвијић), док се у Националној и свеучилишној књижници у Загребу чува 36 писама и дописница које је Јован Цвијић упутио Ватрославу Јагићу у периоду између 28. маја 1897. и 30. марта 1920. године (в. NSK/Jagić). У грађи коју објављујемо постоје велике празнине – тако, рецимо, у Заоставштини Јована Цвијића у Архиву САНУ није сачувано ниједно Јагићево писмо Цвијићу за период 1906–1918. године. Писма се објављују хронолошким редоследом, уз напомену да две јединице нису датиране (бр. 58, 59), док су потпуно или делимично датиране три на основу текста (бр. 8, 20, 48), а четири на основу поштанског печата (бр. 10, 18, 29, 30). Важно је истаћи и да је Јагић писма углавном датирао по грегоријанском календару, мада је често давао датуме по оба календара, док је Цвијић своја писма датирао по јулијанском календару.[3]

Писма која објављујемо сачувана су у целости, осим Јагићевог писма од 15/28. децембра 1905. године, којем недостају четири странице (бр. 45). Писана су ћирилицом, осим једне недатиране Цвијићеве дописнице, односно честитке за Нову годину (бр. 59).

Познанство и пријатељство између Ватрослава Јагића и Јована Цвијића[4] највероватније потиче из периода 1889–1893. године током којег је Цвијић, као стипендиста Министарства просвете и црквених дела Краљевине Србије, боравио у Бечу на докторским студијама из географије. За доктора наука на Филозофском факултету Универзитета у Бечу промовисан је јануара 1893. године, а докторска дисертација под

[1] *Korespondencija Vatroslava Jagića*, knj. 1. P. Skok (ur.); knj. 2. J. Hamm (ur.); 3. J. Hamm (ur.). Zagreb: JAZU, 1953; 1970; 1983.

[2] *Письма И. В. Ягича к русским ученым* (1865–1886). Издание подготовили Г. П. Блок и Т. П. Лысенко. Под редакцией В. В. Виноградова и Г. П. Блока. Москва, Ленинград: АН СССР, 1963.

[3] Од јануара 1919. године на читавој територији Краљевине СХС користио се грегоријански календар, тако да су сва Цвијићева писма настала након тога датирана по томе календару.

[4] Јован Цвијић (1865–1927), српски је географ, антропогеограф и етнограф. Гимназију је завршио у Шапцу и Београду. Студирао је географију на Великој школи у Београду (1884–1888). Докторирао је на Универзитету у Бечу 1893. године. Исте године је постао професор на Великој школи. Приликом претварања Велике школе у Универзитет (1905) постављен је за једног од осам редовних професора. У два маха је био ректор Универзитета (1907/1908. и 1919/1920). Дописни члан СКА постао је 1896, а редовни 1899. године. Председник СКА био је у периоду 1921–1927. године. Добитник је бројних домаћих и међународних признања (између осталог, био је дописни члан Академије СССР и ЈАЗУ, почасни доктор Сорбоне и Карловог универзитета). Био је председник Етнографско-историјске секције при делегацији Краљевине СХС на Конференцији мира у Паризу (18. јануар 1919 – 20. јануар 1920), где је одиграо важну улогу у одређивању граница нове јужнословенске државе.

називом „Das Karstphänomen“ учинила га је познатим у европским научним круговима. Свакако да је млади и талентовани Цвијић привукао пажњу Јагића, који је често и са задовољством сарађивао са научницима из Србије. Сачувана преписка сведочи о топлом и пријатељском односу између два велика научника. Поштовање и пријатељство је било обострано, без обзира на разлику у годинама. Обојица су се лепо изражавала о оном другом и онда када се нису слагали, односно када су имали супротстављене ставове. Јагић и Цвијић су се радо међусобно помагали и подржавали и чинили један другом услуге. Преписка коју објављујемо представља мали допринос бољем познавању два велика словенска научника која су, свако у својој области, оставила неизбрисив траг.

На тексту нису вршене никакве интервенције – подвучене речи су дело аутора, задржана је оригинална интерпункција, нису исправљане словне грешке, као и коришћење малог и великог слова итд. Ради лакшег праћења и разумевања преписке у напоменама су идентификоване личности које се у њој помињу и дати подаци о одређеним детаљима (научним радовима, часописима, штампи). На почетку сваког писма у левом горњем углу дато је име пошиљаоца и примаоца, док су у десном горњем углу дати место и датум настанка; у напоменама је наведено уколико се ови подаци налазе на крају писма или су преузети са поштанских печата.

1

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 28. Маја 1897.

Драги госп. Јагићу,

Ја сам наумио и спремио се да од 15. Јула путујем по Босни и Херцеговини ради изучавања поља (Karstthäler) и ради тражења трагова старих глечера.

Учинићу потребне кораке и код овдашњег аустроугарског посланика, да ми се допусти слободно путовање. Али су сада, чини ми се, наши односи са Босном и босанским управљачима најнезгоднији, они ће на свакога сумњати, па можда и на мене. За то сам се обазрео и помишљао на пријатеље, који би ми олакшали и помогли ово путовање, и уверен сам да ћете ме Ви хтети помоћи.

За то Вас најсрдачније молим да мене и моје научне тежње у Босни будете добри представити коме треба, да би ме власти у Босни предусретљиво дочекале и указале ми оне обичне помоћи, које су научним путницима потребне: упућивање на згодне вође који знају имена месности, набављање коња за пртљаг итд.

Ми смо били са свим огрезли у води која је од 2–3 дана почела одсецати. Штета је велика и жељезнички саобраћај још није редован.

Примите пријатељски поздрав са госпођом;[5] ћерком и г. Решетаром[6]

Вама одани
J. Цвијић.

NSK/Jagić

2

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 12. 6. н. к. 1897
VIII/1 Kochgasse 15

Драги пријатељу,

Опростите, што Вам на оно прво писмо нисам одговорио. Али ово друго потакло ме, те сам одмах писао у Сарајеву гну. Херману,[7] који Вас ваљда већ и зна лично а он ће, ако устреба, писати овамо у Беч. Не мислим, да би могле бити ма какве сметње Вашему путовању, ја чак држим, да ће, кад Херман каже ко сте, ићи Вам у свему на руку. Не знам, јесте ли слушали, да је и мој зет (Решетар) прије 8 дана отпутова у Сарајево, да онђе изучава грађу диалектолошку, која је већ до сада прикупљена на основу наших питања, те према тому да обиђе лично оне крајеве, који би се указали као најзанимљивији с језичког гледишта.

Како Вас воде други обзири, то ће моћи бити само случајно, да се гдје год састанете на путу, што би било врло лијепо и њему за цијело пуно мило.

[5] Ватрослав Јагић се 1862. године оженио Сидонијом Струпи с којом је имао троје деце: Јелку (1862–1872), Станку (1867–1950) и Николу (Никицу, 1875–1956).

[6] Милан Решетар (1860–1942), српски филолог и лингвиста – слависта и историчар књижевности и културе. Био је ожењен Станком, кћерком Ватрослава Јагића, са којом је имао двоје деце: Павла Душана (Душка) и Јелку.

[7] Константин Херман (Konstantin F. Hörmann, 1850–1921), у Бечу је завршио Grenzverwaltungskurs. У периоду 1870–1878. године био је у војној, а потом и цивилној управној служби у Бјеловару и Загребу. Након Аустро-Угарске окупације Босне 1878. године именован је за владиног повереника за град Сарајево, а потом и за саветника. Учествовао је у припремама за оснивање Земаљског музеја у Босни и Херцеговини, у Сарајеву, чији је управник био од оснивања 1888. до 1907. године. Током Првог светског рата (крај 1915–1918) био је на служби у Београду, а након проглашења Војно-генералног гувернмана 1. јануара 1916. године постаје помоћник гувернера за културно-просветна питања. Сматра се одговорним за растурање имовине и колекција Народног музеја, Етнографског музеја, Народне библиотеке и Универзитета. Објављивао је радове из етнографије, фолклористике и археологије.

Желим, да Ваше путовање уроди богатим плодом и да још јаче украси Ваше већ сада дивно знање и познавање наших крајева.

Сви Вас моји срдачно поздрављају.

Ваш велики поштовалац
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 1384/454-2

3

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Сарајево 31 Авг. 1897.

Драги пријатељу,

После 1½ месечног путовања Босном-Херцеговином данас сам приспео у Сарајево. Путовао сам потпуно слободно и власти, нарочито оружничке постаје (о којима Вам је г. Решетар јамачно причао), биле су ми свуд на услузи. Ваша интервенција код г. дворског саветника Хермана томе је много помогла, и ја Вам на њој благодарим. Ваша жеља, коју ми је г. Херман саопштио, да који резултат мојих испитивања објавим у „Гласнику“,[8] одговара потпуно и мојим намерама; тако ћу се одужити управи, чије су ми власти на руци биле.

Обилазећи поглавито највише планине, где је време често рђаво, био сам ипак и са временом врло сретан: нигде ме за све време није киша ухватила, нити магла обавила. Преко половину ноћи сам под шатором или по хумњачким и рудињанским становима провео, био сам се са свим прочобанио, па ипак нисам се нипут поболео. Мој ђак је патио од мостарске грознице.

Резултатима испитивања сам у главноме задовољан. Јужноисточна Босна и Херцеговина имале су мале глечере (сличне Рилиним), који су оставили разноврсне трагове (морене, полиране површине, зарезе итд), овде онде мењали и преглацијалну (помоћу глечерског феномена може се доказати, да су главне, велике црте бос.-херц. карста преглацијалне) карстну пластику. Поред нових проматрања у карсту, дошао сам и на неколике идеје, које, мислим, могу имати и општији значај. – У Црној Гори, Пиви и Дробњацима наставио сам ова испитивања.

Тип села, од којих сам тако многа видео, њихов постанак, интересантни и за студије о селима одсудни економски облици: сеоске и племенске комунице, кметски систем, придржништво и земље ходалице, такође су ме занимале. И овде би се са планом и систематски преко босанске владе (као што учини г. Решетар) дало много учинити. Оваква испитивања бацила би светлост и на прилике у Србији (мени после одговара на „упуства“ добро познате), јер је Шумадија и Стари Влах поглавито херцеговац, мање брђанин

Г. Решетара, који ме је по Сарајеву и околини лепо провео, и коме сам са Жабљака (Језера) писао, али се писмо јамачно изгубило, много поздравите. Даље, имајте доброту испоручити мој поздрав и поштовање г. Јиречеку.[9]

Вама и Вашој породици искрени поздрав од оданог Вам

Ј. Цвијића.

NSK/Jagić

4

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 8/20 новембра 1897
VIII Kochgasse 15

Драги господине професоре!

Врло сте ме угодно изненадили фотографијом, за коју Вам лијепо захваљујем. Мислим, да моју имате. Ако то не би било, приправан сам Вам послати. Надам се, да сте живо-здраво-весело, у колико се то може у данашњим приликама, које нити су одвећ повољне код нас ни код вас. Још је нама, људима од науке, најлакше, јер забављени око својих научних радова, и не видимо и не ћемо да видимо, што око нас бива. Тешко си напротив политичарима од заната!

Поздрављајући Вас, молим подједно да изручите поздраве познатој господи, међу које бројим у првом реду гна Љубу.[10] Чекам, да ми одговори на моје друго писмо о једном рукопису.

Ваш искрени поштовалац

В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-3

5

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 27. Јуна 1898.

Драги пријатељу

Данас сазнадох из „Нове Сл. Пр.“ да сте нечујно прославили 60. годишњицу своју. Срдачно вам честитам. Мило ми је сетити се ведрога лика вашега, чију свежину није могао обрвати ни

[8] Највероватније се ради о „Гласнику Земаљског музеја у Сарајеву“: У „Гласнику“ Цвијић никада није објавио рад.

[9] Константин Јиречек (Konstantin Josef Jireček, 1854–1918), чешки историчар.

[10] Љубомир Стојановић (1860–1930), српски филолог и политичар.

дугогодишњи трудни научни рад и пожелети вам још много лепих година.

Ако сам међу последњима који се јављају, међу предњим сам од ваших новијих пријатеља, који вас цене и поштују.

Примите срдачан поздрав са вашом и г. Решетаровом породицом

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

6

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

11/7 898

Многопоштовани пријатељу!

Срдачно Вам захваљујем на пријатељској реченици. Она ми је особито драга, јер долази од Вас, којега пуно поштујем, желећи Србији много таких професора. Јављам Вам, да ћу концем недјеље у Абацију, гдје ћемо остати до половине септембра. Ваш

В. Ј.

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-4

7

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 27/III 99.

Драги г. Јагићу,

Срдачно фала вама и Госпођи на пријатељском дочеку и пријатном разговору у Бечу.

Ја сам данас стигао да вам пошаљем моју Карту,[11] Упуство за испитивање села у Босни-Херцеговини и ново за Србију. Сва Упуства за Македонију разаслата су конзулима – и нисам ниједнога нашао; али се оно, изузевши врло ситне ствари, не разликује од послатих.[12]

Мој колега Богдан Поповић,[13] који лепо говори и тако треба да пише, поздравља вас и препоручује вам се.

Ви и ваша породица примите срдачан поздрав

Од вама оданог
Ј. Цвијића

NSK/Jagić

[11] Ради се о карти Србије и Црне Горе која је у размери 1 : 750.000. Прво издање изашло је 1897, друго 1898, а треће 1911. године.

[12] *Упуства за проучавање села у Србији и осталим српским земљама*. Београд, 1896; *Упуства за проучавање села у Босни и Херцеговини*. Сарајево 1898; *Упуства за проучавање села у Старој Србији и Македонији*. Београд, 1898.

[13] Богдан Поповић (1864–1944), српски књижевни критичар и теоретичар књижевности.

8

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

2/14 априла [1899][14]
VIII Kochgasse 15

Драги пријатељу

Много сте ме обрадовали Вашом лијепом картом Србије и Црне Горе. Кад би било међу нама на југу више смисла за узајемне потребе, Ви бисте били као нико други позвани, да саставите и већу карту свију земаља, у којима живи наш народ, дакле и Босне-Херцеговине и Хрватске-Славоније-Далмације. Така карта могла би изаћи латинским и ћирилским словима, да нам у цјелини прикаже слику наших земаља. Каки смо да смо, али крајеви, у које нас бог населио, лијепи су, и ако их ми још не умијемо цијенити.

Хвала и на упуствима. Желим и у напредак сваки успјех Вашим истраживањима.

Поздравите лијепо г. Богдана Поповића, мило ми је што не говоримо ништа о његову здрављу, биће повољно.

АСАНУ/Цвијић, 1384/454-1

9

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 2/14 јула 1899.

Драги пријатељу!

Хвала Вам на лијепој књизи;[15] новоме доказу Ваше неуморне радње. Тако ваља. У томе ја находим патриотизам, таких људи треба Србији и свима нашим јужнословенским земљама. Што помаже љутити се на стране људе и њихово тобоже мијешање у српске послове – као да ко што Србији отима, ако хоће да проучи особине српског језика! – Свакако је боље овако како Ви чините – ради сам! Будите ми живи-здрави.

Ваш искрени пријатељ

В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-5

[14] Јагић је датирао писмо само даном и месецом. Касније је графитном оловком дописано 1897. На основу текста писма бр. 7 закључили смо да је ово писмо настало 1899. године.

[15] Највероватније се ради о књизи: Глацијалне и морфолошке студије о планинама Босне, Херцеговине и Црне Горе. *Глас* СКА 57 (1899).

10

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[Београд 30. XII 1899][16]

Најсрдачније честитам Нову Годину и желим Вам дуга живота и здравља. [На...у][17] Н. Г. честитам пријатељу Решетару.

Вама одани

J. Цвијић.

NSK/Jagić

11

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 14 Новембра 1900.

Драги госп. Јагићу,

Стигао сам да данас пре подне одем г. министру просвете, и радосан сам што вам могу јавити врло повољне вести.

Г. Флоршиц[18] ће бити ових дана потврђен, и то је тако поуздано да му можете јавити. Г. министар је био љубазан да ми рекне, како је чекао да чује и моје мњење о њему, и ја сам му казао ваше.

О г. Станојевићу[19] сам му тачно и најсрдачније рекао и ново минхенско мњење, које сам од вас чуо. Дао ми је реч да ће г. Станојевић бити скоро потврђен, и ја вас молим да га том вешћу обрадујете. Истина ми је г. мин. додао, да би он желео, да ми поред г. Ст. изаберемо још 2 наставника за Вел. Школу: Љубу Јовановића[20] за преднемањићско доба и Миленка Вукићевића[21] за новију историју. Успео сам да му докажем, да је то засебно питање и да не стоји у таквој вези са постављањем г. Станојевића да би на то требало чекати. Хтео сам тиме, поред помагања г. Станојевићу, да имам одрешене руке. Јер, као да не треба катедрама одвајати преднемањићско и немањићско доба; Љ. Јовановић ипак нема подлогу, методу и прави научни процес рада, нарочито не за преднемањићско доба, а г. Вукићевић је други Срећковић;[22] и да је се пре 50 год. јавио, он би у Србији био знатан човек; сад већ и код нас такви младићи су анахронични. – Ја мислим да ће за неколико дана и „Станојевићево питање“ бити решено.

Срео сам нашег Љубу баш кад се враћао са аудијенције од краља (захтева се да сви пензионовани проф. траже аудијенцију), и како ми он рече, ставио је своју ствар на неко врло пространо политичко земљиште. Он ће кроз неколико дана у Беч, и сам ће вам причати. Умудрите га, ако можете.

Примите најсрдачнији поздрав са фамилијом, и поздравите г. Јиречека.

Вама одани

J. Цвијић.

P. S. Пенк[23] ми је оно вече, при растанку, причао неке чешке ствари, које би ме врло обрадовале, кад би се остварiле.

NSK/Jagić

12

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 1. дец. 1900

Драги пријатељу!

Баш Вам хвала, што сте се тако својски заузели за Станојевића. Не говорим то само зато, што ми је био ђак и то марљив, красан ђак, већ и у интересу саме велике школе и дакако нашега опћег напретка. Велика је школа у нашој јужној култури крупан фактор. Камо среће, да у вас увиде људи, који имају власт у руци, да Србију не може ни дићи ни прославити, ни обогатити ни повећати – нешто мање или нешто више војске и трошка на пушке и топове. Али дићи нѝвô велике школе, учинити је снажнијом и јачим расадником науке по читавому Српству – то ће бити побједа, то ће бити напредак, којему ће се радовати читаво словенство, који ће разоружати и најбјеснијe противнике наше.

Ваш данашњи министар[24] биће добар човјек али „schlechter Musikant“. Што ће му одједанпут т р и професора?! Ја сам чуо о тој оригиналној мисли већ преко гна. Андре Николића[25] те сам јој се доста чудио. То би био један професор од истине а два за шалу или невољу. Ја бих разумио, да уза историју српску, која је у вези са византијском с једне стране, а с угарском с друге, буду два професора; али што ће вам трећи? А најпослије

[16] Подаци са поштанског печата.

[17] Непрочитано. Можда пише „нашу“.

[18] Јосип Флоршиц (Josip Florschütz, 1864–1916), хрватски филолог. Изабран је 1900. године за професора немачког језика и књижевности на Филозофском факултету у Београду, али тај избор није спроведен у дело.

[19] Станоје Станојевић (1874–1937), српски историчар.

[20] Љубомир Јовановић (1865–1928), српски историчар и политичар.

[21] Миленко Вукићевић (1867–1930), српски историчар.

[22] Пантелија Срећковић (1834–1903), српски историчар.

[23] Албрехт Пенк (Albrecht Friedrich Karl Penck, 1858–1945), немачки географ и геолог. Пенк је био главни Цвијићев професор током докторских студија у Бечу – код њега је похађао предавања из опште географије, математичке географије, хидрографије и геоморфологије.

[24] Павле Маринковић (1866–1925), српски правник, политичар, публициста и дипломата. Од јула 1900. до априла 1901. године био на положају министра просвете и црквених дела.

[25] Андра Николић (1853–1918), српски правник, књижевник, историчар књижевности и политичар.

нека би била и три професора, кад би то биле тако јаке научне индивидуалности, да би штета било сметати њиховој научној радњи, али стварати три катедре, од којих је барем једна свакако сувишна, за вољу младих људи, који још нису дали никакве особите гарантије – то ми се чини врло сувишно и непрактично. Право рекосте, да би то имала бити ствар факултета, не министра. Нека он тек потврђује разумне предлоге факултетске а нека не слуша, што му се шапће, како Руси кажу „чернымъ ходомъ“. Господина Љубу Јовановића не препоруча већ то, што је хтио да буде професор за литературу, а сад би опет хтио историју. Свакако једно или друго није његов посао. Мени се чини да он није ни за једно ни за друго за универзитетског професора.[26]

Ја сам одмах према Вашој дозволи јавио Станојевићу, како ствар стоји, да га умирим, јер је већ готово нервозан од дугог чекања. Само се бојим, да људи који се не радују напретку, не заведу министра, да рекне што се код нас каже „junctim“, т. ј. да ће потврдити само сва три или ниједног. То би било лудо, али ни у Србији нема гарантије против министарске лудости.

Ми живимо онако, како сте нас оставили прије 8 дана. Јиречека послије нисам ни видио. Надам се, да ће сутра доћи к нама.

С Пенком био сам у једној комисији, гдје смо изабрали за доцента Етнографије неког гна Хајна.[27] Само се мени та опћа етнографија (или етнологија), гдје се данас говори о народима Африке, сјутра о Америци – нимало не свиђа. Наши етнографи предавају о „дивљим“ народима, а од стотине ђака један не би умио рећи, какови све народи живу у Аустрији или на Балканском полуострву!

Нестрпљиво чекам г. Љубу, да га изгрдим, што оставља толико времена њиву на угару.

Са срдачним поздравима од свију нас

Ваш

В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-6

[26] Школске 1900/1901. године предмет Историја српског народа предавали су Љубомир Ковачевић, редовни професор, и Станоје Станојевић, доцент. Љубомир Јовановић, гимназијски професор, предавао је предмет Историја књижевности Јужних Словена.

[27] Вилхелм Хајн (Wilhelm Hein, 1861–1903), аустријски лингвиста, фолклориста, оријенталиста и етнограф.

13

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

5. I. 1901.

Драги пријатељу!

Срећан Божић и срећну нову годину, прву у двадесетом вијеку жели Вам ваш

Prof. Dr V. Jagić[28]

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-7

14

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

24 Априла 1901 Београд

Драги пријатељу,

Ваше ме је писмо обрадовало. Бојим се да вас моје неће изненадити, јер сте поред г. Тројановића[29] и етнографије тако много наших тешких питања дирнули. Мило ми је, лакше ми је да вам се тим поводом изјадам.

Ја се овде мучим, често себи изгледам као оне простране душе малих руских человјека у Толстоја. Урадити што више на својој науци, помоћи и осталима где могу и како могу, савлађивати факултет у ком кадшто има необавештености и страсти, мртву Академију коју воле научни ситничари једне котерије, чувати и себе и ваљане младиће од злих министара и оних још горих што хоће да буду министри, одржавати и оснивати семинаре и заводе под овим приликама (које трају неколико година), у којима је наука на земљу оборена и изгажена. Непрекидно искршавају безбројна лична питања, неки догађаји, интриге, и у овим малим приликама мора човек о свему томе давати мњења, поред тога што чим вредност види, мора се и наљутити, јер у некултурној средини (а кажу да је тако и у културним), каква је наша још, често се и најчеститијим мњењима траже други неки мотиви. И то тако непрекидно иде и све се човек нада да ће стати. Постају ми те прилике досадне и још се мешам и борим само због неколико ваљаних младића који ми не дају да оступим.

У политици је сад највећи хаос, што сам га ја запамтио, и то хаос од мњења и осећања. Иза оног система Краљ-Миланова остао је морал, коме је непријатно име давати; он сад сазрева. Главна му је црта: сви признају силу, пристају уз њу и гледају да профитирају, нарочито ова врста „народних људи“. Идеја мало, оних што трансформирају друштво најмање, а никако их не виде „државници“

[28] Написано на картончићу. На првој страни је текст честитке, а на другој је одштампано: Prof. Dr. V. Jagić.

[29] Сима Тројановић (1862–1935), српски етнолог и антрополог.

који су кадри једино уз фактичку силу пристати. Ја и приличан број млађих људи увршћујемо и Устав и познату вам фузију у производе тога морала. Вама је криво што наименовање сенатора не доказује особито поштовање према науци. То је у опште тачно, али нама је мило што нисмо идентификовани с тим моралом. Кад бих вам ово могао образложити (треба много оваквих листића) надам се да бисте се са мном сложили. Учинили бисте нам велику услугу, нарочито Великој Школи, ако бисте написали неколико редака нашем пријатељу г. Вујићу,[30] који је у Бечу тако много „швермовао“ о науци, а сад се прави невешт: Велика је школа у очајном положају.

Ја сам увек држао да нама треба поглавито катедра балканске етнографије. Сад нема човека са правом научном спремом из балканских историјâ и историје језикâ наших, уз то даровита и интензивна. Само би такав, чини ми се, могао видети проблеме, прокрчити путеве, наћи методе. Јер ово непрекидно акумулирање етнографске грађе, која се скупља махом без плана и од људи који не виде проблеме, постаје encombrant. Мени је пређе затребало сагледати на брзу руку питање о кући и нашем варошком оделу (које је чини ми се цинцарско) и поред многог материјала видео сам да баш нема оног који је потребан. – Соматолошка етнографија је, држим, за нас мање важна (и можда за све Словене), а ми имамо већ катедру антропологије уз коју би она највише приличила.

И за то сам ја био противан одашиљању г. Тројановића на страну, на студије; он, као што и ви кажете, нема горње потребне спреме. Али, кад је то учињено, кад је г. Тројановић ту, катедру треба попуњавати, он је савестан и вредан (одличан музејски човек), може, и ја мислим, „у данашњим приликама“ бити од помоћи. И ја ћу се у факултету у том правцу заузети за г. Тројановића, ако успем. Осећам тачност оне ваше медитације да се за ову катедру не може онолико тражити колико код старих проучених и прокрчених дисциплина.

Наш г. Станојевић ме је ипак у многом изненадио. Он је врло даровит, и ја се од њега многом добру надам. Прилеђ је али га предавања у школи терају да више ради. Много је милитантан и овамо хоће да се завади с целим светом. Ја сам му говорио да се остави тога и да позитивним радом туче ову нашу неметодичност и незнање. После неких догађаја, који су се скоро десили, поуздано ће ме послушати, јер сам му предсказивао да наши људи хоће да угњаве (а за то имају начина) такве опасне младиће. Чувам ја њега и држим да му не може нико ништа: од љутњи не могу ни себе да сачувам. – Белић[31] је изгледа мање даровит, али нема ниједну од оних незгодних Станојевићевих особина, врло је вредан и предан послу. Нема ни онолико темперамента као Станојевић, за кога је опасност да се не умеша у политику, не велика, увидеће он да то ништа не вреди. Мислим да ће они временом бити главни стубови нашег факултета.

На послетку и о себи, колико је артије остало. „Преглед“ св. IV изаћи ће кроз 5–6 дана, са 140 реф. о делима балканске географије, етнографије, геологије и метеорологије. Ја ћу вам га одмах послати. Ако нађете да је од интереса за слависте, учините им га познатим преко Архива,[32] најљубазније вас молим. У Академији се штампа од мене: Структура и подела планина Балк. Полуострва[33] и Ерозија издани (опште питање). Радим на „основама за географију и геологију Старе Србије и Македоније“.[34] Био сам сад у фебруару и Марту по четврти пут у Македонији; имам преко 200 дана путовања на коњу и пешке и надам се да ћу због тога моћи што озбиљно написати.

Шта ли ради мој Пенк? Одавно му нисам писао а договорили смо се да идем на географски збор у Бреславу. Мислим се да ли да идем. Ако се решим, биће ми особито мило да вас посетим и видим вашу фамилију, нарочито г. Решетара и нашег доктора (који је, надам се, већ освојио једно одељење војне болнице).

Срдачан поздрав од вашег
Ј. Цвијића.

NSK/Jagić

15

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 5. маја 1901 н. к.

Драги пријатељу!

Мени је недавно писао г. др. Тројановић да га препоручим факултету, а јучер је исправио своје прво мишљење те ме умолио да га само препоручим Вама. Онога првога нисам могао учинити, јер се држим принципа „не мијешати се у туђе

[30] Михаило Вујић (1853–1913), српски економиста и политичар. У периоду март 1901 – мај 1902. године био је председник владе.

[31] Александар Белић (1876–1960), српски лингвиста.

[32] *Archiv für slavische Philologie* – славистички часопис који је покренуо Ватрослав Јагић. Излазио је у Берлину на немачком језику у периоду 1875–1929. године.

[33] Структура и подела планина Балканског Полуострва. *Глас* СКА 63 (1902): 1–71 (приступна академска беседа).

[34] Дело изашло у Београду у три тома 1906. и 1911. године под насловом: *Основе за Геоīрафију и Геолоīију Македоније и Сīаре Србије с īромаīрањима у јужној Буīарској, Тракији, суседним деловима Мале Азије, Тесалији, Еīиру и северној Арбанији*.

послове“ а ово друго готово је сувишно, пошто Ви боље познајете домаће прилике него ли ја, боље познајете радове г. Тројановића него ли ја, а што је најглавније за цијело сте ближе и етнографији него ли ја. Ја тек осјећам, колика је мука с професуром те науке. Код нас су сада два доцента, али ниједан као да није дорастао својој задаћи. Ја сам и говорио у комисији, да је то управо „absurd“ намјештати човјека за доцента für die allgemenie Ethnographie. На колоквију један га је професор питао о Малајским отоцима, други о Мадагаскару, а мени није умио избројити, какових има словенских племена у Аустрији и Угарској! О „шокцима“ или „буњевцима“ или о „бојкима“ и „лемкима“ није нигда ни што чуо ни што читао! Невоља је и то, што се један упушта у „соматолошку“ страну, док није учио медицине, други биљежи „језик“, док се није бавио лингвистиком, трећи (као на пр. наш Мерингер[35]) истражује „кућу“, а нема појма о културној историји, не разумије разних питања ваше антропогеографије!

Не знам, јесте ли Ви размишљали, како да се доскочи тому злу, тој сметњи у напредовању етнографије, да не буде ein Spielball der Dilettanter? Не би било сувишно, да о том изнесу своје мисли на видјело људи, који су се око те науке ма с које стране бавили. Ја ћу ваљда у „Архиву“ нешто о томе написати с гледишта наше словенске етнографије.

Само се каже, да у данашњим приликама, док је овако све несрећено, не може се ни од кандидата за професуру онолико тражити, колико код старих, проучених и прокрчених дисциплина. Зато ћете Ви најбоље моћи пресудити не би ли у данашњим приликама г. Тројановић могао бити науци користан. Мени се чини, да је он доста пажљив мотрилац или посматрач, како ли да га назовем – али научних објашњења он ће слабо када моћи и дати, јер није мислим за то ни с које стране спреман, није филолог (или још мање лингвист), није природњак (још мање медицинар) – а не знам колико се бавио оним, што је по среди.

Ипак нека Вам је пропоручен праведној оцјени и снисхожденију.

Како сте иначе? Куд се спремате преко љета? Ја ћу од јула до краја септембра боравити у Абацији. Нећете ли и Ви на море? Како сте задовољни с новим колегама – Белићем и Станојевићем. Руси би рекли „ума палата“, само ако је све друго према тому. Ваш нови „устав“, или бар прва именовања у „шенат“ – да говоримо са Црногорцима – не показују особитог поштовања спрам науке.[36] Зашто није уза двије „владике“ ушао у сенат или ректор университета или президенат академије? А има ли међу именованим чланова ткогод des sommités de le science? Мислим да Цвијић не би требало да међу такима фали! Без комплимената.

Срдачно Вам шаље поздравље, уз божије здравље,

Ваш искрени пријатељ
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-8

16

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 13/26. маја 1901

Мој драги пријатељу!

Ваше срдачно писмо, а јучер опет Ваша лијепа нова публикација[37] – обоје тјера ме да Вам се одужим топлим ријечима захвалности. Да Вас бог поживи и уздржи! Таковић нам људи треба. У томе је поручанство боље среће будуће, жалибоже не данашње, Србије! Ја сам то једнако говорио г. Вујићу, док још нисмо слутили, што ће се до мала догодити. Никакве велике амбиције политичке, већ унапређивање Србије каква је и колика је, у просвјети, у привредној снази, у јавном поштењу – то нека буде програм њених „државника“. Сад је он на челу државних послова, али од тог програма не видим ништа. Или зар је то тај програм боље будућности, што сте добили гна. Љубу Ковачевића[38] опета као министра народне просвјете? Част и поштење личностима, али великој радњи од неких људи ја се не надам!

Мило ми је што сте и Ви нашли у снисхожденију, да се може препоручити г. Тројановић. Сада ће ваљада г. Ковачевић ускорити ствар и Тројановићу и Станојевићу. Врло сте мудро свјетовали г. Станојевића. Његов ће сјајни таленат још љепше засјати, ако му прилије нешто умјерености и скромности. Молим Вас, кад га видите да га поздравите. А што ради наш друг Љуба? Зар ће он збиља да се „на вћки“ одрекне и професуре

[35] Рудолф Мерингер (Rudolf Meringer, 1859–1931), аустријски лингвиста.

[36] Сенат Краљевине Србије, горњи дом Народног представништва Краљевине Србије, основан је Уставом из априла 1901. године, а укинут 1903. године након Мајског преврата. Сенат су чинили: престолонаследник (након што постане пунолетан), архиепископ београдски и епископ нишки који су били чланови по праву, 30 доживотних чланова које је именовао краљ и 18 чланова од којих је један биран у Београду а седамнаест у осталим изборним круговима.

[37] Вероватно се ради о делу: Карсна поља западне Босне и Херцеговине. *Глас* СКА 69 (1900): 59–182.

[38] Љубомир Ковачевић (1848–1918), српски историчар и политичар. Министар просвете и црквених дела био је у два маха – први пут од 7. јула 1895. до 19. децембра 1896. и други пут од маја 1901. до 17. фебруара 1902. године.

и науке? Прештампавање Вукових дјела – то је мука али није наука. Чак скупљање записа и поговора још није оно, што би се могло од њега очекивати.

Дакле Ви не дођосте у Беч да путујете даље у Бреславу? Ја сам имао неки дан дугачак разговор с вашим Пенком. Он је спрам мене у пошљедњој факултетској сједници наступао доста „неколегиално“, али је послије увидио своју погрешку те смо сада опет, мислим, добри пријатељи. Његово друштво с којим је отпутовао, доста је велико. Види се Нијемци су први мајстори у удруживању. Наша академија једнако путује – а ми не нијемци, колико нас има, чамимо код куће, нитко нас не зове, а сами не умијемо ништа замислити. Ако се гдје год и састане по неколико словена, као оно недавно журналисти у Дубровнику – мјесто зближења разилазе се већи противници, но што су прије били.

Имам на Вас једну молбу, коју бисте могли наручити некому из ваших ђака. Наш један овдашњи Нијемац – политик из господског дома хтио би сазнати, да ли је године 1849[e] у Београдским Новинама изашао некакав „memorandum“ о Словацима, како би се могла у Угарској створити некаква посебна „словачка провинција“ налик на „Војводину“. Нама, т. ј. оному господину, требало би најприје да се констатира, има ли каков члана и у којим бројевима 1849е године, а послије могло би се ићи и даље.

Ако дакле нађете кога који би хтио жртвовати неколико сати да потражи у народ. библиотеци годину 1849-у Београдских Новина па да тај том прегледа, Ви бисте не толико мене, колико оног господина пуно обвезали.

Срдачно Вас поздрављамо сви, што нас је код куће, мој зет (Решетар) путује негдје по Хрватској, да ухвати границе штокавштине према кајкавскому и чакавскому диалекту.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-9

17

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 24. Маја 1901.

Драги пријатељу,

Ваше ме писмо увек обрадује. Хвала вам и на овом последњем, које ми је особито мило.

До сада је трагање за словачким меморандумом, који је 1849. г. изашао у београдским новинама, остало узалудно. У „Срп. Нов.“ од 1849. г. нема тога меморандума. Осталих беогр. новина из те године нема у нашој народној библиотеци. То је утврдио г. Љуба Матић,[39] проф. срп. језика у гимназ. Краља Александра.[40] Али има један господин, који се нарочито бавио 48. годином, те је он обећао потражити у својим белешкама. Ако ишта буде могућно о том у Београду учинити, ја ћу вам јавити.

Шта је Љуби и ја не знам. Ипак се у тврдо надам да ће он од почетка идуће школске године бити враћен. Г. министар просвете, о ком ја исто мислим што сте у прошлом писму рекли, склон је, и сам је предузео кораке.

Ја сам тражио 3 месеца одсуства, које бих употребио од октобра, и то поглавито у Бечу, мање у Берлину. Сазнао сам да ћете целе године бити у Риму, и врло ми је жао што за време мога бављења у Бечу нећу имати прилике да профитирам од ваших разговора и мудрих савета. То је једно од мојих главних бечких задовољстава. Ваљда ћете ипак доћи мало у Беч?

Што се ове наше политике тиче, ви о њој знате више но ми у Београду. Нама је остало само тешко осећање и депримираност. Постали смо toupé и већ нас ништа не може насрдити. Ја се ипак уздам и развеселе ме лепи послови и неколики добри младићи.

Читао сам да је мој славни Сис[41] опет остао председник ваше Академије. Колико ја разумем ствари, мислим да је Пенк могао бити редован члан, кад је Uhlig[42] изабран. Истина, квалитативне разлике између њих нема. И код вас јамачно више пута се избор између такве двојице реши просто тиме што меродавни чланови Академије имају више разумевања и више цене једну врсту рада но другу.

Хоћете ли ви бити у Септембру у Опатији. Ја ћу се по свој прилици из Превезе у артанском затону укрцати у лађу, при повратку, па бих врло радо свратио у Опатију, кад бисте ви тамо били.

Срдачан поздрав вама и свима вашим

Од оданог вам
Ј. Цвијића.

NSK/Jagić

[39] Љубомир Матић – у Гимназији Краља Александра I радио од 1900. године.

[40] Данашња „Прва београдска гимназија“. Име „Гимназија Краља Александра I“ носила је у периоду 1898–1903. године.

[41] Едвард Зуес (Eduard Sueß, 1838–1914), аустријски геолог, палеонтолог и политичар. Био је председник Аустријске академије наука у периоду 1898–1911.

[42] Виктор Улиг (Victor Karl Uhlig, 1857–1911), аустријски геолог и палеонтолог.

18

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

[18. јануар 1902][43]

Драги пријатељу!

Ако Вас не одвуче кудгод проф. Пенк, дођите к нама или о подне (¾ h) на ручак или касније подне између 4–5 на чај – доћи ће ваљда и проф. Јиречек.

Ваш В. Јагић[44]

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-11

19

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

24. 1. 1902

Драги пријатељу!

Како већ и сами знате, професор Пенк одустаје од позивања велике господе на Ваше предавање. Али гле – сад долазе господа антрополошког друштва те питају и моле, не бисте ли Ви хтели код њих држати предавање сутра дни послије вечера Пенкова т. ј. у уторник 4ra. Ако Вас то не ће одвећ уморити, да напоредо два дана држите предавања, ја бих Вас лијепо молио да не одбијете молбе већ да ми јавите тачан наслов – а за друго побринућу се већ ја.

Надам се, да ћемо се видјети у недјељу код нас на ручку. Очекујем и нових гласова од Вас. Мени нити ко пише нити ко прича, што бива у свијету.

С поздравом

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-10

20

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У сриједу.
[29. јануар 1902][45]

Драги пријатељу.

Било је договорено, и код тога молим Вас да остане, да ће Ваше предавање бити у уторник 4 фебруара. Ево Вам прилажем писмо секретарево, одатле видите, да је већ све тако удешено, како сте хтјели. Не знам, како сте могли то заборавити? и како не бих био ја Вас обавијестио да је [...][46] било синоћ!

Најбоље би било да дођете вечерас (ако нисте иначе забављени), к нама, да заједно вечерамо („emfang des Abendmehl“) те да се опет о свачему разговарамо.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-12

21

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Сриједа 5 фебр. 1902[47]

Драги професоре!

Би ли Вама прекасно било, да се сутра ипак на један дан обуставите у Прагу? Мени би овако било згодније, а и Ви не бисте били ограничени у времену свога повратка. Вријеме се поправило, т. ј. разведрило. Да одемо сутра у јутро, били бисмо око 4 уре у Прагу, остали би мало послије подне, вечер и сутра дан до подне. Могли бисмо узети кола, да се провезете кроз варош да добијете einen hoteleindruck. А сутра у вечер видјели бисте гдјекога и лично.

Јавите ми, ако то иде у Ваш рачун, одмах, да се спремим.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-13

22

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 26 фебр. 1902.

Драги г. Јагићу,

скоро је 20 дана како сам отишао из Беча, а нисам вам се јављао, не што нисам стигао, већ што сам чекао да и разговором и размишљањем довољно сазри моје решење о Прагу. Нисам вам хтео половне ствари јављати. Ја осећам да ћете ви то мени одобрити.

Госпођу и вас најљубазније молим за извињење и најсрдачније вам благодарим на безбројном гостопримству и љубазностима. Ја сам се код вас у Бечу осећао као код својих. Недеља после подне ми је због тога била најпријатнији дан. Особито ми је задовољство што сам вас дубље познао, и у вашем начину мишљења и рада нашао тако ауторитативну потврду својих погледа.

[43] Јагић није датирао дописницу. Датум – 18. јануар 1902 – дописан је касније, вероватно на основу поштанског печата. Није јасно зашто ова дописница носи сигнатуру 13484/454-11, а писмо датирано са 24. јануаром 1902. године сигнатуру 13484/454-10. Претпостављамо да се ради о омашци.

[44] Јован Цвијић се у ово време, као што се и види из Јагићевог писања, налазио у Бечу. Дописница му је упућана на адресу Marokkanergasse 3.

[45] Писмо није датирано – Јагић је само написао дан настанка, али се на основу текста може закључити да је настало 29. јануара 1902. године. Наиме, морало је настати у периоду између 24. јануара (13484/454-10) и 4. фебруара (дан заказаног предавања), а једина среда између ова два датума пада управо 29. јануара.

[46] Непрочитано, вероватно пише: „читање“.

[47] Датум је стављен на крају писма.

Кад сам овамо дошао с почетка су ме послови обрвали, накупило се било много којечега. За тим предавања. Од најгорег утицаја био је Stimmung на Вел. школи. Неколико професора немају ђака (проф. геологије, палеонтологије, зоологије, минералогије, механике, математичари) и не предају, и то крију због питања о Универзитету. Иначе се поцепали, јер нису задовољни, бар већина, непотпуним пројектом о Универзитету, у коме нема много научнога даха. Многи се уплашили да том приликом не остану на цедилу. Плате у пројекту су добре. – Међу овим млађим које се занимају са Geisteswissenschaften има више рада и покрета, само су махом до лудила претенциозни. Осим тога се поцепали у три групе: Књижевни Гл,[48] Коло[49] и Дело[50] (које сад излази), и то по многоме у три политичке групе. – У ово дошла због тешка финансијска питања, готово тако исто тешка и политичка питања. Да није Краљ оволико енергичан не би се знало ко влада ситуацијом!

Ја сам се тврдо решио да идем у Праг, ако би Чеси пристали на све услове које сам им јуче послао и које вама потпуне, у препису шаљем. Молим вас да их Пенку саопштите, да му ја не бих морао превод слати. Нарочито полажем важност на последњу тачку, јер бих рад био да све обавезе које овде имам извршим, и не бих могао доћи у Праг пре Марта 1903. г.

Краљ ме је задржавао и предлагао ми да уговором са министарством утврдим већу субвенцију за Институт и сталну за екскурзије. Г. Вујић ме задржава да не одговарам, док се не сврши питање о Универзитету. Али ја сам морао комисији одговорити, јер ко зна докле ће се пројекат о Универзитету протезати. Ја сам поставио услове под којима бих отишао па било овде универзитета или не. Али би било потребно да се преговори тако воде, да ако Чеси не пристају на услове, ја могнем овде нешто за Институт и екскурзије утврдити.

Наш Љубомир тера политику (послао вам је говоре самосталних) и нема никаквих изгледа да би се вратио корисном раду. По свему видим да није за Универзитет ма да ми то није отворено признао.

Најсрдачнији поздрав свима вама, малој девојци и Душку. Молим гђу да поздрави Никицу.

Вама одани
Ј. Цвијић.

[Прилог уз писмо]

Visoko cenjeni Gospodine kolega

Dobio sam akt Vaš od 19 II 1902 g., kojim me Vi kao prědseda kommisse, u ime njeno pitate, da li bich bio voljan primiti se redovne katedre za Geografiju na praškom univerzitetu i kakve uslove postavljam odnosno plate i subvencija za geografski institut.

Poziv velikoga i slavnoga češkoga univerziteta, u kome su radili i danas rade mnogi znameniti naučenjaci, za mene je velika počast i ja Vama i članovima komisije najsrdačnije na pozivu blagodarim.

Uslovi, koje ću postaviti, stoje u vezi sa naučnim zadacima, koje mora preduzeti prof. Geografije na praškom univerzitetu. Prag je osobito povoljan za geografska ispitivanja. On je jedino slovensko mesto, koje bi moglo da bude centar za geografska ispitivanja i Balk-a P-a i Austrougarske, a ta celina je za probleme geografske morfologije jedna od najinteresantnijich oblasti. Na univerzitetu bi se mogla stvoriti osobito jaka geografska škola na širokim osnovama i s velikim planom. Pomenuta oblast je puna problema, koji su od najveće važnosti za opštu Geografiju i ja mislim da bi praška geografska škola mogla da vodi i mnoga pitanja opšte geografije. Specijalni bi joj zadatak bio rad na Geografiji zemalja češkoga jezika, Balkanskoga P-a, zatim Rusije i njenich azijskich oblasti.

I

Za ove zadatke je potreban na pravom mestu valjano snabdeven i za naučni rad uredjen Geografski Institut i pošto ja imam u Beogradu u manjim razmerima takav Institut, mogu gotovo precizno odrediti potrebe i subvencuje praškog Geogr. Instituta; pomaže mi pri tom što sam u glavnome video današnje stanje vašeg geogr. seminara. Ovo su potrebe:

a) Prostorije za Institut (Institutsräumlichkeiten) i to bi u prvim godinama bilo dovoljno 5 većich soba i slušaonica, koja mora biti u istoj kući a može biti zajednička sa prof. srodnich predmeta, naročito Geologije i meteorologije s klimatologijom.

[48] *Српски књижевни гласник*, један од најзначајнијих српских књижевних часописа, излазио је у Београду у периоду 1901–1914. и 1920–1941. године. Покренуо га је Богдан Поповић који је био и први уредник.

[49] Часопис *Коло: књижевни и научни лист* излазио је у Београду у периоду 1901–1903. године. Идејно је везан за *Коло: лист за забаву и књижевност*, који је излазио у периоду 1889–1892. године. Уредник оба „Кола“ био је Данило А. Живаљевић. Часопис је доносио научне и књижевне прилоге домаћих и страних писаца, чланке о савременим питањима и разне приказе.

[50] Часопис *Дело: наука књижевност и друштвени живот* излазио је у Београду у периоду 1894–1899. и 1902–1915. године. Био је у власништву Народне радикалне странке, а званични издавач био је Алекса М. Станојевић, један од оснивача странке. У часопису су објављивани прилози из књижевности, историје и других друштвених наука.

b) Pravi, dobro plaćen asistent, koji bi se uza me sasvim predao uredenju instituta i naučnom radu.
c) Crtač za kartografske radove.
d) Mladji momak (Diener), koji bi bio isključno momak Geogr. Instituta i koji bi imao da vrši samo mechaničke poslove potrebne Institutu: fotografske, pravljenje dijapozitiva, rukovanje projekcionim aparatom, kartometrijska premeravanja i t. d.
e) Dotacija Geogr. Instituta mora u prvo vreme [bi]ti 12000 kruna i mogla bi se rasporediti na 2 godine; u docnijim godinama dovoljna bi bila godišnja dotacija od 3000 kruna. Institut se mora osnovati na sirokoj podlozi i za to je u prvo vreme potrebna velika pomoć za:
   1) Instrumente: kartografski (pantograf, teodolit, mestiš, busole, aneroidi i t. d.), kartometrijski (polni planimetri, kurvimetri, redukcioni cirkovi i t. d.); eventualno limnometrijski (Sothaparat, Umckehrsthermometer); fotografski i projekcioni aparat.
   2) Specijalne karte, geografske i geološke, Austrougarske, Balkanskog Poluostrva i pograničnih oblasti, za tim bar najkarakterističniji listovi specijalne karte ostalich zemalja u Evropi i Sev. Amerike.
   3) Starija kartografska dela Austrougarske i Balkanskoga Pol-a, za tim svi najbolji atlasi i najbolje generalne karte pojedinih oblasti zemljinich.
   4) Sve novije karte Rusije i ruskich azijskich oblasti.
   5) Kolekcija fotografija, koje su naučni objekti, za tim reljefa.
   6) Geografski i srodni Zeitschrift-i i sva literatura potrebna za naučni rad, možda i naročiti obzir na tačku 4). Upravo će se popuniti literatura sadanjeg Geogr. Zavoda u Pragu.
f) Pored gornjich dotacija za Geogr. Institut potrebno je najmanje 800 kruna godišnje za učeničke ekskurzije, izvan Češke (u Beogradu imam na slične ekskurzije 7–800 dinara); u Češkoj bi učenici pri ekskurzijama sami podnosili troškove.

II

Ja sam zadovoljan platom profesora češkog Univerziteta. Razume se, da mi treba uvažiti:
1) Deset godina službe koje imam u Beogradu (10 godina i 9½ meseci)
2) Polažem prema tome pravo na 2 kvinkvenije (Quinquenien).
3) Za vodjenje (Zeitung) Geografskog Instituta i seminara tražim 1000 kruna godišnje ili po 500 kruna na semestar.

Želim dovršiti ispitivanje Balkanskoga Pol-a i s tim ću biti gotov za 4–5 godina. Za to vreme tražim da mi se na ma koji način osigura suma od 2000 kruna godišnje na naučne puteve po Balkanskom Pol-u. Ja se obavezujem da tu subvenciju opravdam naučnim radovima. Ovo je jedini lični zactev, na koji ja mnogo polažem.

Ako slavna komisija pristane na ove uslove, ja je molim da usvoji i ovu moju molbu. Ja u Beogradu imam izvesnich obaveza, zbog kojich bich mogao u Prag preseliti se tek u Martu (po nov. kal.) 1903 g. Te su obaveze naučne prirode. To je na prvom mestu uredjenje kartografskog odeljenja u Geogr. Zavodu Velike Škole, za tim dva velika posla u Akademiji Nauka. Na ime Akademija je podnela velike troškove da ja izradim geografsko i geološko delo o centralnim delovima B. P-a; i ja ću s tim radom biti za godinu dana potpuno gotov. Dalje su pod mojom upravom započete od pre 7–8 godina u Akademiji Nauka antropogeogr. i etnografske studije. One su se počele štampati u prošloj godini; da bi se ovom velikom poslu i pri štampanju dao pravac, ja moram ostati u Beogradu do Marta 1903 g.

Dotle bi po malo učio češki jezik. Od Marta 1903 g. bich uredjivao Geogr. Institut u Pragu i u letnjem semestru držao seminar. Za to vreme bich, nadam se, već dovoljno jezik savladao, da bich u zimnjem semestru već mogao početi predavanja, bar iz onich partija opšte geografije, koje je mogućno s manjim znanjem jezika predavati.

Moleći Vas, Gospodine Predsedniče da ove moje uslove saopštite gde treba, čast mi je uveriti Vas o mom dubokom poštovanju.

NSK/Jagić

23

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 12. Марта 1902.

Драги г Јагићу,

Код нас нема никакве особите новости да би је вредело јављати. Сад се баш само ђаци буне и истерују Сенат из Велике Школе: било је мало и битке. Али је то све без вредности.

Мене интересују прашке новости. Добио сам од комисије писмо, да неке од својих услова редуцирам, и, пошто су то разумни захтеви, ја сам редуцирао двоје (годишња помоћ 2000 круна место 3000, и отпада картограф) а нисам могао пристати да после издејствујем 2000 круна за себе, за екскурзије. Ја на то највише полажем, јер бих

могао без препрека наставити своја испитивања по нашим земљама. Не смем оставити да се о том после воде преговори. Морао сам у приватном писму на проф. Гола[51] наговестити смисао оног нашег разговора са Госп. Министром Резеком;[52] јер би они ако још мало наставе све захтеве на такву меру редуцирали, да ја не бих имао сучим са министарством просвете „хандловати". – Ја мислим да ћете се ви на основу онога акта и писма, које сам вам послао, моћи о овоме оријентисати. Врло ме интересује како стоји с мојим условима у Бечу.

Због путева и студија, које ћу кроз две године (ако Бог да здравља; с уветом сам сада добро) предузети по Криму и Кавказу, желим имати везе са важнијим руским људима, нарочито са председником Географическог Общества[53] П Семеновом[54] (Wassili Ostrow, 8 Linie, 39). Би ли сте били тако љубазни да му обратите пажњу на мене, а ја ћу му ових дана послати неколике од мојих радова. – У поменутој области су наши највећи проблеми: веза између азијских и европских планина.

Пишући предговор за антропогеографске студије (изаћи ће кроз 1½ месец, преко 40 штампаних табака; 6 свезака имам готових, уређених) нашао сам забелешку, да сте ми ви казивали да се у Загорју кућа са зградама, Niederlassung, зове селишће. Могу ли то у овом облику употребити.

Г. г. Станојевић и Белић добили су из разних министарстава око 5000 динара за своје семинаре, и почели су заједнички семинар оснивати. Муче се само с простором.

Љубу Јовановића, који се пре неколико дана јавио за доцента, и за то смо одбили.

Вама и свима вашима срдачан поздрав. Госпођа да поздрави, молим је лепо, Никицу.

Вама одани
J. Цвијић.

NSK/Jagić

[51] Јарослав Гол (Jaroslav Goll, 1846–1929), чешки историчар, педагог, дипломата, писац, песник и преводилац.

[52] Антоњин Резек (Antonín Rezek, 1853–1909), чешки историчар. У периоду 1900–1903. године био је министар царске аустријске владе у Бечу.

[53] Русское Географическое Общество основано је 6/18. августа 1845. године у Санкт-Петербургу указом цара Николаја I. У периоду 1850–1917. године носило је назив Императорское Русское Географическое Общество. Председник друштва у периоду 1892–1917. године био је велики кнез Николај Михајлович.

[54] Пјотр Петрович Семјонов (Пётр Петрович Семёнов, од 1906 г. – Семёнов-Тян-Шанский, 1827–1914), руски географ, ботаничар, статистичар, економиста, истраживач, државни и друштвени делатник. Био је потпредседник Императорског руског географског друштва од 1873. године.

24

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 5/18 априла 1902.

Драги пријатељу!

Што Вам тако касно пишем, тому је узрок, што је г. Резек о ускршњим празницима био одсутан (у Тиролу) те сам га могао видјети истом неки дан. Био је овдје, истина, још пред ускрс проф. Нидерле;[55] али с њиме нисам говорио. Нешто ми је натуцао г. Јиречек о интригама старога Палацкога;[56] који, каже, плаши чехе чак тиме, да неће добити другога чешког универзитета, кад ево позивом са стране доказују, да немају довољно својих људи. Да је то врло луда аргументација, која неће никога увјерити, о томе не треба ни говорити. Али г. Јиречек није одушевљен за ту ствар. Он у опће није још нигда доказао, да се умије за нешто заузети осим своје науке, у којој част му и поштење.

Али да Вам кажем, што мисли г. Резек. Он још увијек жели да дођете Ви и нитко други, јер му је стало до тога да се у Прагу за вашу науку нешто створи. Њему су познати Ваши захтеви и он налази, да су „maassvoll", на које се може пристати, ако само министарство усхтједне. Што ће рећи овај пошљедњи додатак, не разумијем право. Не мисли ли Резек, да би Палацки преко својих пријатеља, што ће их имати међу Старочесима, могао склонити министарство, да се не обрати на Вас? За изговор могло би му послужити, да нема новаца или што таково. И не давно чини се, да је дотле одгађано позвати Пача[57] из Бреславе, док му је пруско министарство повећало плату те је остао ондје. Много ће у цијелој ствари одлучити држање факултета. Ако тај енергично устражи Вас, министарство неће моћи узмаћи. Судим по ријечима Резека, да би он свакако хтио да дођете Ви.[58]

Ја сам на поласку у Италију. Сутра путујемо ја са женом у Млетке. Оданле јавићу Вам адресу да наставимо дописивање.

[55] Лубор Нидерле (Lubor Niederle, 1865–1944), чешки антрополог, археолог, етнограф и историчар.

[56] Јан Палацки (Jan Křtitel Kašpar Palacký, 1830–1908), чешки географ и политичар.

[57] Карл Пач (Carl Ludwig Patsch, 1865–1945), аустријски слависта, археолог и историчар.

[58] Чешки професори су 1901. године предложили Јовану Цвијићу да, уместо пензионисаног Јана Палацког, прихвати место на Катедри за географију Филозофског факултета у Прагу, а наредне године му је професорски савет Филозофског факултета упутио и званичан позив. Цвијић је одлуку одложио на годину дана. Септембра 1903. године Цвијић је именован за редовног професора Физичке географије на универзитету у Прагу, али је одбио позив.

Надам се, да сте живо-здраво и да се не буните ради Фирмилијана;[59] као „браћа“ бугарска, гдје се чак професори мијешају у те црквене послове, борећи се да им Фирмилијан не отме коју душу. Хрвати се љуте на Србе ради јеролимова Завода у Риму,[60] Бугари се буне ради Фирмилијана – нијесу ли то чисто средовјечна времена, када су се народи свађали а крв лила ради религиозних питања!!

Поздравите ми пријатеље, који се мене сјећају. Сви Вам шаљемо топле поздраве.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-14

25

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 30. Маја 1902.

Драги г. Јагићу

Ваше писмо, које јутрос добих, врло ме је обрадовало, што сте лепо и здраво цео пут свршили, што сте с послом готови и што је и право и Богу драго, да се сада мало и одморите – у вашој Опатији.

Ја сам на жалост поседнут таквим плановима, да и летос не могу на одмор мислити. У осталом није ни у реду ни право да се ја још одмарам.

Најпре сам, последња 3 месеца, довршио расправу: антропогеографски проблеми Балк. Пол-а, за коју сам био одавно цео материјал спремио и која долази као увод у оне студије о насељима, од којих сте једну, Ердељановићеву,[61] видели. Ово је једини (до сада) мој посао, који ће вас више интересовати и ја ћу вам га с особитом бојажљивошћу послати. Јер, ово су питања, о којима до сад нисам писао, која су прилично удаљена и од објекта и од метода мога досадашњег рада. Ослонио сам се поглавито на многа проматрања и искуства, до којих сам путовањем по Полуострву дошао. Али као новајлија у послу стрепим од свакога свога закључка, мислећи да се при том могу борнирати, јер су ми стране методе и резултати историјских студија, које с мојим послом имају везе. Зато са зебњом ишчекујем ваше мњење о овом послу. Он ће до 15 дана бити наштампан. Да ли ћете дотле бити у Бечу; ако не будете, где да вам га пошљем?, вама и Милану. – С великим сам интересовањем прочитао ваш реферат о Новаковићеву[62] Селу[63] (за овај посао). Видео сам из њега зашто људи, који се Archiv-ом занимају, једва чекају ваше реферате. Види се из њега и вредност Новаковићева посла, али се осећа и оно durcheinander и без методе.

Пошто овај рад буде наштампан, полазим на путеве, који ће се протегнути до пред крај нашега Септембра. Мислим да тако допуним празнине у своме знању Балк. Пол-а, да се, ако одем у Праг, не морам одмах овамо ради испитивања враћати. И према овоме видите да ја друкчије мислим но што вам је рекао наш дипломат Веснић,[64] с којим ја не стојим у преписци, и није се ваљда у том смислу могао ни из Београда информисати. У осталом свеједно! До који дан ће се у факултету, у Прагу, ово питање решити, и ја ћу вам резултат, ако га ви пре не сазнате, јавити.

У нас овамо на Југу може да буде и врло неистинитих ствари у новинама, као што је вама најбоље познато. Даље, ми немамо у Србији сада озбиљног листа или бар таквог да би вредело, да ви његове неистине исправљате. Ја сам поручио по г. Васиљевића (кога у нас иначе не хвале) и прочитаћу му онај пасус из вашег писма. Можда не слутите ипак колику сте му љубазност учинили, и ја ћу се радовати кад му је будем саопштавао. Пошто је ово његова ствар мислим да је добро чути његово мњење. Ја мислим да он евентуално публикује онај пасус из вашег писма и да каже да није њему писано. – Иако се не одушевљавам г. Василъ., врло ми је пријатна (и оставља трага) та ваша љубазност, вечита воља за истином и олакшавање људима, о којима се, као што пишете, неистине кажу.

Најсрдачнији поздрави вама, Милану и вашим породицама. Је ли Никица у Бечу?

Вама одани
Ј. Цвијић.

P. S. Ја сам се Прагом бранио да не постанем наш жалосни министар, и, као што видите, одбранио.

[59] Митрополит Фирмилијан (1852–1903), први Србин на челу Скопске епархије након укидања Пећке патријаршије 1766. године. Изабран је 1897. за администратора, а 1899. године за митрополита Скопске епархије, али је због великих отпора рукоположен тек 15. јуна 1902. године.

[60] Папа Лав XIII је 1. августа 1901. године апостолским писмом Slavorum gentem донео одлуку да се завод Св. Јеронима преуреди у богословско семениште под називом Collegium Hieronymianum pro Croatica Gente. Кнежевина Црна Гора је због ове одлуке уложила протест Ватикану, а побунили су се Срби католици из Дубровника, као и далматински аутономаши. Промени назива противили су се и Италија, Француска, Русија, Србија, Аустро-Угарска. Услед бројних противљења Завод је 7. марта 1902. године понео име Collegium Hieronymianum Illyricorum.

[61] Јован Ердељановић (1874–1944), српски етнолог.

[62] Стојан Новаковић (1842–1915), српски историчар, филолог, књижевник, дипломата, државник.

[63] С. Новаковић. *Село* – из дела „Народ и земља у старој српској држави“. *Глас* СКА 26 (1891).

[64] Миленко Веснић (1863–1921), српски дипломата и политичар.

Не јемчим, да ћу се, ако останем у Србији, моћи увек одбранити. Што рекао наш Dr Милован наићу моменти, када те атмосфера савлада.

NSK/Jagić

26

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 3/16 јуна 1902.

Драги пријатељу!

Врло жалим, што су Вас интриге неких малих људи толико узнемириле. У самој ствари, колико сам дознао из Прага, могу Вам јавити ово: против Вас говорио је само Палацки, који је, кажу, и некакав Minoritätsvotum предложио. Али професор „hofrat“[65] Врба,[66] који је мало пре тога био у Бечу, да је оданле, дакле из Беча, донио глас „man habe mit Cvijić große Dinge vor und wolle ihn, sobald er einige Jahre als oesterr. Staatsbürger und Beamter (= Soferne) thätig wäre, in eine beworragende Stellung in der Verwaltung der occupirte Provinze berufe“. Мој кореспондент додаје „Die Mittheilungen Vrba's waren intimer Art und hätten nicht verbretet werden sollen.. Uebrigens war die Bemerkung Vrba's, durchaus freundlich gemeint, ja geradezu als Beweis des höchsten Wertes, den man ihm beilegt, also wie ehrendsten Heine“. Ево видите, тај „клач“ није зло замишљен, и ако је Вама, разумије се, доста неугодан. Имајте на уму и ово: Код чеха је мало у обичају, да добијају ноге са стране (као код свију малих народа). Кад се дакле деси какав ванредни случај, јавно мишљење не умије га другачије протумачити ван опет ванредним побудама и наканама. Ако дођете те увиде, да Ви не тражите амбиције у администрацији Босне већ у науци – умириће се! Горе је то, што би овај непромишљени „клач“ могао наћи људе, који ће му повјеровати, код нас доље, гдје како знате главу данашње администрације у Босни сликају најцрњим бојама. Али ни то не треба да Вам смета. Колико су већ мене тога ради грдили и псовали, а ја не осјећам од тога ни физичке ни моралне штете!

Како ствар данас стоји, не знам, наш је министар отишао у Карлсбад, Резек је био у пошљедње вријеме у великој забуни ради конфликта са својим земљацима. Ја га послије мога повратка нисам видио.

Кад ћете опет на пут? Молим Вас, јавите ми, што Ви желите од Семенова из Петрограда? Сад је овдје млади Ламански,[67] који је ожењен ћерком Семенова – он ради код Пенка у институту – обећао ми је да ће све за Вас учинити што желите.

Сви Вас лијепо поздрављамо.

Ваш стари пријатељ
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-15

27

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 8. Јуна 1902

Драги госп. Јагићу,

Писао сам вам пре неколико дана, али ево сад хитам да вам јавим резултат избора у Прагу. Ја сам истина изабран са свима против једнога гласа, против Палацкога, али сам у врло рђавом расположењу, можда вам у таквом расположењу не бих требао писати, али ме боле неке инфамије, које су се приликом избора десиле.

Није ми нимало криво на Палацкога, који се у факултету против мога избора тиме оградио, што мисли да ће избор „cisinec“-а сметати оснивању брнског универзитета и што се и за јужне Словене боји, јер се удаљава један човек, који је тамо радио, и он у томе види германске прсте. То је његово схватање, ма како непаметно било.

Али један господин, који је као и остали био за мене, који није био члан комисије, нашао се побуђен, из велике љубазности, коју ја нисам тражио, да ми опише ток седнице, у којој сам изабран, ток, који ме се иначе не би тицао и сад, кад га знам, нарочито бих волео да га не знам. У тој седници је „један врло виђен члан, који је и Hofrath“, казао, да је у Бечу, у најбоље обавештеним круговима чуо, да ћу ја само привремено заузети катедру, али сам одређен да будем „цивилни-адлатус Калајев за Босну“.[68] За Бога! Имају ли душе ти људи, који су такву информацију могли казати, као и онај што је даље у седници факултета распростире? Какво мњење имају ти неваљалци о мени и мојој науци. Сад ми је рекао наш Љуба,

[65] Hofrat – дворски саветник, титула и функција у Аустро-Угарској.

[66] Карел Врба (Karel Vrba, 1845–1922), чешки минеролог и државник.

[67] Владимир Владимирович Ламански (Владимир Владимирович Ламанский, 1874–1943), руски геолог, географ и педагог. Нисмо нашли податак да је В. В. Ламански био ожењен кћерком П. П. Семјонова. Муж Вере Владимировне, сестре Владимира Владимировича, био је Венијамин Петрович Семјонов-Тјан-Шански (Вениамин Петрович Семёнов-Тян-Шанский, 1870–1942), руски географ и статистичар, син П. П. Семјонова.

[68] Бенјамин Калај (Kállay Béni, 1839–1903), мађарски и аустроугарски политичар. Био је аустроугарски генерални конзул у Београду у периоду 1865–1878. Године 1882. именован је за аустроугарског министра финансија, у чију надлежност је спадао и „земаљски“ надзор над Босном и Херцеговином. Ту службу је обављао до 1903. године.

да су то њему још на два месеца пре овога избора писали, и он је врло добро учинио што ми ту информацију није раније саопштио, јер ја бих се одрекао избора. То ме боли, и, бојим се, не даје ми особите изгледе и не спрема ми пријатно земљиште кад дођем у Праг.

Међутим као да је она фама београдског порекла. Једна госпођа, Савка Жујовићка (снаха једног мога колеге) причала је у београдским круговима после мојих путовања по Босни и Херц. да ја са Калајем стојим у врло интимним односима; то је само ужем друштву познато. Ово је инфамија једног мога колеге, врло опаког и интелигентног интриганта, који то у осталом ради и par l'amour de l'art, бар [на...][69] У моме случају он то ради намерно, као што у опште рови, буши интригира од како сам ја у Београду, али сам не сме нигде на чистину да изађе и да сам од себе да гласа, јер бих ја онда gründlich с њиме расправио: написао бих о њему и његовим пословима књигу од 10 табака. И тај колега, који је у себи концентрисао сву пакост које има у нашем племену, био је пре 20–25 дана у Бечу, али ја ипак не верујем, да је он у Бечу могао и на послетку смео тако што рећи, и да је то учинио, он би рекао као виц или шалу. Ма да дакле глас може бити и београдског порекла, није то поуздано. Али је страховито од тога госп. професора, да он то као вероватно прича у седници факултета. Уразумите ме, драги пријатељу, јер сам само вама имао ову фаму поверити и њено вероватно порекло наговестити.

Ја бих одавде ишао само због рђавог морала ([...][70] сам вам једанпут опширније писао) и због тешке духовне атмосфере, због које није апсолутно могућно остати на науци целог живота, изузевши којекога. Али изгледа као да ни у Прагу не презиру много инфамије.

Најљубазније вас молим да ми опишете стање духа у Прагу и у опште да ми кажете: какво ме земљиште тамо очекује. Ја мислим да и г. Јиречек прочита ово писмо или да му бар вест саопштите, и он би нас могао обавестити.

Али ја се уздам у оне красне професоре, које сам познао, који су и горњу фаму као инфамију означили, и мислим да се примим, ако се министарство на мене обрати. Ја се уздам у себе и држим, да ће и они рђави видети после кратког времена, с каквим човеком имају посла!

Срдачан поздрав вама, Милану, госпођама и деци.

Ваш одани
Ј. Цвијић.

[69] Непрочитано.
[70] Непрочитано.

1) На послетку боље да постанем Statthalter von Böhmen, него Civil-adlatus!

NSK/Jagić

28

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 22 Јуни 1902.

Драги г. Јагићу,

Хвала вам много на вашем љубазном писму, које ме је обрадовало и објаснило ми како треба ону неупутност прашку. Шта ћу, изгледа да таквих непријатности мора бити. Ови наши доле то не знају, осим Љубомира, и то је свакојако врло добро.

Ако ме министарство позове и пристане на оне јако редуциране услове, ја ћу поћи у Праг. Почео сам већ и да учим чешки (да се пре екскурзија оријентирам) и изгледа ми да неће тешко ићи. Једино бих желео да овде довршим започете послове, као „Македонију и Стару Србију", затим да уредим још једну свеску „Насеља", осим ове која ће кроз 15 дана бити готова. Боље је и да дођем са добрим знањем чешкога језика. Молим вас ако видите пре поласка кога од гг министара, да их питате шта мисле о овој ствари. Особито ми је мило што се Резек измирио са својим земљацима и што и даље остаје министар.

Молим вас да ми ви или Милан пре поласка јавите вашу опатијску адресу, да вам пошаљем расправу антропогеографски проблеми Балк. Полуострва,[71] која ће ваљда до 7–8 дана бити готова.

Срдачан поздрав свима

од вашег
Ј. Цвијића.

NSK/Jagić

29

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[Пръславъ 6 VIII 1902][72]

Прексутра идем у вашу Одесу. Молим за мњење о мојој расправи „Антропогеогр. проблеми итд" за Београд. Срдачан поздрав свима.

Вама одани Ј. Цвијић

NSK/Jagić

[71] Антропогеографски проблеми Балканског полуострва. *Српски етнографски зборник*, 4. *Насеља српских земаља*, 1. Београд 1902, I–CCXXXVII.
[72] Подаци са поштанског печата.

30

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[Бургасъ 21. VIII 1902][73]

Срдачан поздрав свима. – J. Цвијић.

NSK/Jagić

31

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 6/19 Окт 1902.

Драги г. Јагићу,

Вратио сам се у Београд тек пре 15 дана, јер су ме, због чуме и колере у Одеси, задржали у карантину у Сулини[74] 6 дана. Видео сам вашу Одесу и Русе, и много чега, и доброга и злога ме је изненадило; тешко ми је највише падало што се човек не може са свим слободно да креће.

Као што сам чуо, ви сте у великом пословима. Нарочито око 25-годишњице Archiv-a. И ма да сам то знао, ја сам још с пута наредио, те су вам моји ђаци послали „Антропогеографске проблеме“, а јуче вам је Академија послала и целу књигу „Насеља српских земаља“ са атласом. Знам да ће вас то интересовати. И, ако можете од послова, молим вас да разгледате „Насеља“, од којих је и књига II ових дана ушла у штампу. Било би за мене драгоцено да чујем ваше мњење о општем плану посла, јер, као што ћете видети, он је у целини са свим нов, као што су нови и неки правци испитивања. А ја стрепим, да се нисам где загубио, јер је ово за мене нов посао. Могле би се мање поправке узети у обзир при даљим свескама и при обради осталог неизданог материјала, кога имам још за 9 онаквих књига, као што је прва.

Ја сам добио позив за Праг од вашега министарства и одговорио сам да се избора примам. Остало је да ми одговоре о вама познатим мојим условима, које сам у преговорима са комисијом у неколико редуцирао. Ако и на њих пристану, ето мене у Праг. – Истина су ми из министарства јавили да је наше договарање ganz vertraulich, али мислим да вама смем јавити, пошто сте ви и иначе целу ствар знали. Смем ли вас замолити да рекнете г. министру Резеку, да се заузме за прашки географски институт? Мислите ли да бих требао да му пишем у томе смислу?

Овде иде – као што знате, боље управо ви него ми. Изгледа да није далеко, кад ће се решити наша „велика“ питања. Наш Љубомир се био као повукао, па опет ушао у политику. Просто ми је жао шта се од човека ради; тим више што ипак није нико други (показује се) кадар да води словенску филологију на Вел. Школи. Љуба, чини ми се, има више и бистријих погледа, но сви други.

Најсрдачнији поздрав вама, Милану и свима вашима.

Вама одани
J. Цвијић.

NSK/Jagić

32

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 11/24 Новембра 1902.

Драги пријатељу,

Много сам вам благодаран што се за моју прашку ствар толико интересујете и заузимате и што сте вољни да и од свог драгоценог времена нешто за њу одвојите.

Ја мислим да би врло добро било, да ви са министром Резеком говорите. Он је видео да што ви рекнете, то је као да и ја говорим, и да ја немам таквих својих ствари, које не бих вашем старању поверио. У осталом, и ја сам тако из министарства од г. v. Kelle[75] обавештен, да је цела ствар сада само финансијске природе, око субвенције и Ausgestaltung-а географског института, дакле чешко питање. А ту ће се г. Резек без икакве сумње енергично заузети. Око мојих личних услова није дакле питање, и ја вас молим да му то нарочито нагласите. Моја је тежња да не само ја добијем веће услове за научни рад но да и Чеси материјално профитирају. У осталом се та два интереса не могу раздвојити. Нисам мислио да и Чеси могу бити тако мало патриоте, као што се показао декадентски син великога Палацкога;[76] он је радио против мојих услова за чески географски институт, и то у министарству финансија.

Радујем се што се Милан опоравио. Зар се тој очној болници не би могло радикално помоћи?

И мени време брзо пролази. Ових дана биће готов мој атлас „великих језера Балк-а Пол-а“, огромних 14 карата?[77] Текст ће доцније изићи. Осим тога је у штампи II књига „Насеља српских земаља“[78] и Атлас?[79] Око 20 табака је сложено. Биће их 70 табака. Све су готово радови мојих

[73] Подаци са поштанског печата.

[74] Град у Добруџи (Румунија).

[75] Карл фон Келе (Carl von Kelle, 1859–1935), административни службеник. Године 1902. налазио се на положају министарског саветника.

[76] Франтишек Палацки (František Palacký, 1798–1876), чешки историчар и политичар.

[77] *Језера Македоније, Старе Србије и Епира*. Београд 1902.

[78] *Српски етнографски зборник*, 5. *Насеља српских земаља*, 2. Београд 1903.

[79] *Насеља српских земаља*. *Атлас*, 1. Београд 1902.

ученика. Хтео бих да пре него што пођем у Праг, – ако пођем – утврдим потпуно и овај правац антропогеогр. рада, и да олакшам рад моме генералном наследнику, J. Ердељановићу. Уз то у велико учим чешки. Ако и не одем, биће ми то од користи.

Срдачан поздрав вама и свима вашима

Вама одани
J. Цвијић.

NSK/Jagić

33

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

28. Нов 1902
Београд[80]

Драги г. Јагићу,

Желео бих да пошаљем у Русију д в е свеске „Насеља“ са Атласом. Не знам који би се од руских научењака за та питања највише интересовали. Зато вас најљубазније молим да ми их означите.

Ваш
J. Цвијић

NSK/Jagić

34

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 6. Децембра 1902.

Драги пријатељу,

Хвала вам много што сте се потрудили до г. министра Резека, што сте се обавестили о стању мога прашког питања и што сте га подупрли. Оно је сада, као што и сами мислите, у најбољим рукама, и ја о њему нећу даље мислити, док не чујем за резултат г. министрових корака. То је сада једно од чешких питања, и ако г. министар не успе, ја ћу онда у свему другом попуштати, осим субвенције за екскурзије; у осталом ми је са свим свеједно ко ће ту субвенцију давати, и ја могу пристати на предлог нашег у досетљивости неисцрпног Пенка.

У велико учим чески, и дотле сам напредовао да географске и геолошке књиге разумем. Ако од овог питања не буде друге користи, биће бар та што ћу чески научити.

Хвала вам што сте ми за „Насеља“ именовали Ламанскога и етнографско одељење у Москви.

Најсрдачнији поздрави вама и вашима и до скорог виђења у Бечу.

Вама одани
J. Цвијић.

NSK/Jagić

[80] Датум и место су написани на крају писма (дописнице).

35

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

16. Марта 1903. Београд.

Драги г. Јагићу,

Ваше писмо нас је све изненадило. Неистинито вас је тај пријатељ известио да је о вашем чланку (Neue Fr. Pr.[81]) и о вама било ма шта у званичним или полузваничним новинама. Ја вас могу уверити да ја о томе ништа нисам ни читао ни чуо пре вашег писма, а то тврде и сви чланови Академије. Секретар је добио налог да вам о томе јави. Према томе се ми надамо, да ћете ви тргнути оставку, која потиче од неосноване вести. У тим новинама није дакле ништа било, најмање да је тражено, да ви престанете бити члан наше Академије.[82]

Ја сам се и у Бечу вама усмено бунио против тога што сте употребили онај нетачни, готово официјелни бугарски извор. Због тога вам нису тачни бројеви о односу између патријаршијских и екзархијских цркава и о односу између Срба и Арбанаса у Старој Србији. Тога су мњења и остали овдашњи зналци македонскога питања, који су са мном о томе говорили. И ја мислим да сте се о нас у том погледу огрешили. Али, свакоме који није био у појединим местима Македоније и сам из аутопсије не зна распоред становништва у њима, свакоме је могућно да се превари: статистике су (нарочито о односу између свега што се тиче Срба и Бугара) нетачне или директ лажне, а са свим одсудне. У осталом, то је и далеко од ваших токова.

Али се ни ово Академије не тиче, и нико није ни помишљао да ваше чланство у Академији, којим се ми поносимо, доводи са једним чланком Neue Fr. Pr. ма у какву везу. Будите уверени да су наши људи у том погледу лојални. Академије се даље ништа не тиче што се по нашим новинама (осим званичних и полузваничних) о томе писало.

Ја вас дакле са своје стране најљубазније молим, да оно писмо натраг узмете.

[81] *Neue Freie Presse* – дневне новине које су излазиле у Бечу у периоду 1864–1939. године.

[82] Ватрослав Јагић је био члан СКА од 1888. године. Оставку на чланство поднео је марта 1903. године због једног чланка изашлог у листу *Београдске новине* поводом његовог текста Das macedonische Problem, објављеног 1. и 3. марта у *Neue Freie Presse* (бр. 13833 и 13835), у којем је критиковао српску политику према Македонији. У Београдским новинама је изражено и чуђење како један такав научник може бити члан СКА. Погрешно обавештен да се радило о службеним новинама Краљевине Србије, а не о приватним новинама, Јагић је поднео оставку, али су Стојан Новаковић, Јован Цвијић и Михаило Вујић успели да га убеде да је повуче (В. Крестић Оставке двојице академика. *Даница: српски народни илустровани календар* 10 (2002): 152–170; рад неколико пута прештампан). *Београдске новине* – дневне новине које су излазиле у Београду у периоду 1895–1914. године.

Г. Решетару ћу о његовом новцу кроз 2–3 дана одговорити.

Срдачан поздрав вама и свима вашима.

Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

36

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 3. Јуна 1903.

Драги пријатељу,

Вас нису последњи београдски догађаји могли сасвим изненадити. Они су страшни, изведени по балканским појмовима, али су неизбежна нужност. Као што вам је познато, сиромах млади краљ је само тако радио да до најгорег свршетка дође. И нико га није могао на том путу зауставити. Шта више, и то је интересантно за психологију ових револуција, био је се у последње време тако изоловао, да није могао осетити и сазнати оно што су сви осећали а врло многи grosso modo знали. Кад му је то и наговештавано (а сад знамо да му је достављано до знања, да се нешто у војсци спрема), он баш тима који су му наговештавали није веровао или је узимао ствар олако. С њиме у последње време није било могућно ништа друго радити но такве ствари, које њега вуку у сигурну пропаст. А вама је познато да озбиљно и паметно ни раније, никад се с њиме није могло почети.

Поменуо сам вам да је револуција извршена балкански, с много варварства и крви – и ми то сви осећамо, али и објашњавамо. Последње ми се чини да је у Европи ретко где случај, јер ипак ни најобавештенији не живе овде и нису могли осетити наше страшне прилике. Њима је лакше но нама критиковати до срца увређену и понижену војску, која извршује нужни злочин, и народ, који је почео губити веру у себе и очајавати и који и овакве варварске методе мора одобравати. До овога је морало доћи, да то војска није сад извршила, извршила би маса са много више жртава и небројено других несрећа. Официри су то извели са беспримерном храброшћу, прецизношћу и комбинационим даром, а осим тога су тако чврсто одмах ред одржали, да су спречили сваки, и н а ј м а њ и изгред масе. Кад се све то узме у обзир, онда се и са општег хуманог гледишта не могу онако осуђивати, као што то гдешто у Европи и чине.

Сасвим је поуздано да ће се Србија сада правилније и здравије развијати. Велики оптимиста се ипак не може бити. Т.зв. leitinote Persönlichkeiten остаће у главноме исте и оријенталско-балкански морал њихов не да се од једанпут променити. Потребан је тежак постепен и пажљив рад на морализацији ове тзв. више интелигенције, нарочито. Нови краљ, који је, сви кажу, тако питом и искусан, то ће јамачно увидети.

Било ми је врло мило да вам ове медитације саопштим, да бисте о нама имали правилнији и бољи суд.

Ја ћу доћи на геолошки интернационални конгрес у Беч, и тада ћу се дефинитивно о Прагу решити. Језик, који сам за ово време учио, задаје ми врло велике бриге.

Најсрдачнији поздрав вама и вашима.

Од вама оданог
Ј. Цвијића.

Докле сте у Бечу? Послао бих вам одмах II свеску „Насеља српских земаља“, која крајем Јуна излази.

NSK/Jagić

37

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 15/28 јуна 1903.

Многопоштовани господине и пријатељу!

Од превелика посла нисам доспио да Вам одговорим на писмо које сам у пријеводу турио у NFr. Pr, желећи противудејствовати оној ларми, халабуци и псовкама на српске официре. Сад је хвала богу и тому крај. Наше су новине престале пунити своје ступце гласовима из Србије, то је знак да се код вас враћају нормални односи. Сад ће престати и о убицама говорити. Знаменито, како су највише негодовања показивали најноторнији противници словенски. Ја на пр. добијам њемачку StPetersburger Zeitung.[83] Да Вам је било читати, све до јучер, како је онај нијемац, који у Русији служи њемачким интересима, грдио јадну Србију и српски народ! Видјело се како му то иде од срца. Заборавио мој „Кигелхен“[84] (име редактора) на старо непријатељство с Комаровљевим „Свѣтом“ те удара цитирати и у велике узносити Комарова.[85] Тако се побратили славенофил и

[83] *St. Petersburger Zeitung* – новине на немачком језику које су излазиле у Санкт Петербургу у периоду 1727–1915. године (од 1727. до 1852. године носиле су назив *St. Petersburgische Zeitung*). У почетку излазе као недељник, а од 1831. као дневни лист. До 1874. биле су у власништву Руске академије наука, а потом су прешле у власништво Министарства народног образовања.

[84] Константин фон Кигелген (Konstantin Paul Gerhard von Kügelgen, 1843–1904), немачки новинар. Од 1. јуна 1874. године био је главни уредник листа *St. Petersburger Zeitung*, чији је закупац и уредник био од 1878. године.

[85] Висарион Висарионович Комаров (Виссарион Виссарионович Комаров, 1838–1907), руски новинар, пуковник руске и генерал српске војске. Уређивао је новине *Санкт-Петербургские Ведомости* (1877–1883), издавао дневне народне новине *Свет* (1882–1907), часопис *Звезда* (1886–1891), уређивао

нијемац! Сад још остаје стари циник Суворин,[86] власник „Новога Времена“,[87] који се подсмијева свему и свачему у свијету, знајући да је од тога постао милионар. Он дакле употребљује и ту прилику за своје вицове.

Хоће ли се бар сада код вас вратити мир и – рад. Без првога не може бити другога, а без другога богами нема среће ни напретка. Мене је једнако то бољело, што наша младеж премало ради, т. ј. премало учи. Кад би свак наш ђак био два и три пута вреднији од њемачкога, још би нам тешко било конкурирати, јер је нас мало а њих много! Што истом, ако нас је мало а још не будемо ваљани! До сада се код вас бројило у патриотску дужност угађати шовинизму; хоће ли сада то престати? ваљало би једном отпочети васпитавати народ и давати му озбиљније идеале, усађивати му у срце и душу осјећај дужности, потребу непрестане радње. Овако да се код вас створи странка, то би био прави благослов за земљу. Што ће вам ти толики радикали и либерали? Кад их више не треба. Да се створи једна велика странка поштених, озбиљних, радних људи – и ништа више. Да се смањи број сувишних новина и кафана и повећа број озбиљних друштава, у којима се ради и учи!

Вама се то смије рећи, јер сте и дојако били риједак примјер и изузетак. Камо среће да се многи угледају у Вас. Мада не би ни Вама требало гледати, како ћете окренути леђа Београду! Неће ли промијењене ствари и у вашем питању дати нови покрет? Жељан сам чути.

Ја ћу, ако преузмем редакцију енциклопедије словенске филологије (Grundriss der slav. Philologie) прекинути своју университетску радњу те се као пенсионирац посвема посветити тому великому послу.[88] Сада „сондирам“ би ли нашао довољан број ваљаних помагача. Господин Новаковић обећао је, да ће у Београду говорити с млађим људима, који би могли бити сарадници. Видјећемо, до јесени имам времена.

Са срдачним поздравом

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-16

часопис *Славянские известия* (1889–1901), месечне новине *Русский вестник* (1902–1906).

[86] Алексеј Сергејевич Суворин (Алексей Сергеевич Суворин, 1834–1912), руски новинар, издавач, писац, драматург и позоришни критичар. На челу *Новоīа времена* налазио се у периоду 1876–1917. године.

[87] *Новое время* – руске друштвено-политичке и књижевне новине. Излазиле су у периоду 1868–1917. године у Санкт-Петербургу.

[88] У Санкт Петербургу је 1910. године као прва књига Енциклопедије словенске филологије изашла Јагићева *Исторця Славянской филолоīии* у којој је обрадио развој словенске филологије од средњег века до његовог времена.

38

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 2. Јула 1903.

Драги пријатељу,

Пре три дана дошао сам из Бугарске и затекао ваше љубазно писмо. Тада сам тек од једнога пријатеља сазнао да је писмо, које сам вам писао изашло у N Fr. Pr. и да су га наше новине превеле. Ја вам благодарим што сте учинили да се тиме догађаји у Србији објасне и представе у правој светлости, која за нас није неповољна.

А надам се да ће временом бити са свим повољна. Истина, још није почела периода правога рада, али је настало такво морално пречишћавање, да нам је лакше и гледамо ведрије у будућност. Тек кроз 1–2 године моћи ће се и на организацији државних послова почети озбиљно радити. Почетака ће јамачно бити и сада.

Ја ћу ових дана у Беч на екскурзије у Татру и Чешку, које почињу пред геолошким конгресом. Врло бих се радовао, ако вас у Бечу затекнем. Тада бих вам изложио тешкоће око чешкога језика, који сам последња 3–4 месеца озбиљно учио. То ме је тако уплашило да ћу по свој прилици морати абдицирати на Праг. Чекаћу понуду од каквог универзитета са deutsche Vortragssprache, ако дође. Јер, за научни рад преко извесних граница нема овде ипак земљишта.

Срдачан поздрав вама и вашима

од оданог вам
J. Цвијића.

NSK/Jagić

39

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 15 Нов. 1903.

Драги г. Јагићу,

Нисам био сретан да вас летос видим, обрвали ме послови и бриге, између осталог и прашка брига, те вам, осим картица, нисам стигао ни писати, само сам вас по г. Вујићу могао поздравити. Јуче је изашла из штампе II књига „Насеља“, око 80 штампаних табака (добићете је од Академије кроз који дан) и, вама не треба да говорим о том осећању, сретан сам што сам се ослободио старања и рада на овако великом послу.

Напослетку сам потпуно заборавио оне увреде и бесмислене клевете, којима су ме због македонског питања, и заједно с вама обасули, чак и неки наши пријатељи. Човек се дубоко увери како инфамије кратко трају и мало значе.

Други су ме ближи послови тако заузели да нисам стигао што написати за славологију руске

Академије. Али мој ученик J. Ердељановић пише и биће до 15. Декембра готов (он је у Берлину). Да то није доцкан?

О Прагу, Пенку и осталом желим с вама разговарати. Ма да би лично био боље, куд и камо боље награђен, ја нисам имао научног рачуна ићи у Праг, на првом месту због језика, али и због субвенције за институт и због публикација. Ако могнем, покушаћу да у Јануару дођем у Беч. Да ли ћете ви тада бити код куће?

Срдачан поздрав вама и вашима

од вама оданог
J. Цвијића.

NSK/Jagić

40

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 4/17 маја 1904.

Многопоштовани, драги пријатељу!

Ви сте ми, док смо се о томе разговарали, обећали да ћете драге воље помагати код енциклопедије словенске филологије, кад се дође до етнографског дијела. Сада је дошло вријеме, да се мало ближе приступи к томе предузећу, т. ј. да се поразговоримо о томе што ће тко радити. У то сам име, пошто су језик и литература прије на реду, умолио г. Стојановића, да он сазове на разговор неколико ваших тамошњих људи (као Белића, Станојевића, П. Поповића;[89] Скерлића;[90] Јов. Томића;[91] Тројановића и прије свих да замоли и Вас). Ја сам г. Љуби, док је био у Бечу зимус, тумачио о чему се ради, а и сада сам му у писму разложио, чему се надам и што очекујем од сарадника.

Али Вас ће више занимати етнографски дио. У њему ја бих хтио саставити историјске податке о словенима (у којима има такођер етнографских црта) с етнографским стварима данашњег времена. Цјелину замишљам од прилике овако.

1ª глава (или одсјек) имала би бити посвећена материјалној страни, дакле да почнемо од човјека – његове соматске особине, његово одијело (и други накит тијела), храну, здравље и болест (с лијековима), његово становање у кући (типови кућа), намјештај кућа у селима или насељима (типови насеља) и његову радњу у кући и около куће.

2а глава имала би односе социјално-моралне приказати: фундаменат је тому породица – ужа и шира – која постаје склапањем брака, односима жене према мужу, дјеце према родитељима; породични и задружни живот, с догађајима у породици и обичајима, треба да буде овдје приказан. Сви обичаји око свадбе, рођења и крштења дјеце, шишања, братимљења, смрти и погреба и тд иду овамо.

За глава да буде посвећена народноме мишљењу и умјењу, творовима разума и фантазије, вјеровању. Овамо иде сав фолклор у најширем значењу ријечи.

Овако од прилике замишљам етнографски дио. На челу био би етнографски преглед данашњих словенских племена (с погледима у старину: Нидерле, Флоринскій[92]). Ја мислим, да ће боље бити, да се по материји, т. ј. према садржини, изведу слике појединих појава преко читавог словенства, а да се не поцијепа јединств. појава према племенима. Дакле соматолошке појаве напосе, кућа и насеља напосе, а од свагда с обзиром на читаво словенство.

О томе хтио бих, да Ви кажете своје мишљење и да према познавању људи удесите радњу за српски њен дио.

За сада се тек ради о принципима, ја ћу сваки савјет примити с благодарношћу. Дефинитивно није управо у етнографском дијелу још ништа. Ја ћу за 10 дана поћи у Праг, да се и ондје поразговорим са специалистима, као Нидерле, Зибрт;[93] Поливка?[94] Истом када саслушам свачије мишљење, моћи ће се израдити у детаљу план трећег, т. ј. етнографског дијела, који би по мојему мишљењу могао бити најзанимљивији, јер смо ми словени у томе још богати, млади, свјежи. За први дио (језик) и други дио (литература) план је већ прилично израђен.

Ево моје жеље, које надам се нећете одбити, јер би била и грехота и срамота, да у такову колективном предузећу не заузмете Ви „подобающее мѣсто".

Ви сте били у Италији? не знам ништа. Само читам у новинама, да сте основали некакву „македонску семинарију"! Да Вам отворено кажем, ако то нијесу тек лекције о македонији, што се може одобрити, већ нека особита институција – тада се с тиме не слажем. Младеж треба да зна

[89] Павле Поповић (1868–1939), српски историчар књижевности.

[90] Јован Скерлић (1877–1914), српски књижевник и књижевни критичар.

[91] Јован Томић (1869–1932), српски историчар.

[92] Тимотеј Дмитријевич Флорински (Тимофей Дмитриевич Флоринский, 1854–1919), руски филолог, историчар и политичар.

[93] Чењек Зибрт (Čeněk Zíbrt, 1864–1932), чешки етнограф и историчар.

[94] Јиржи Поливка (Jiří Polívka, 1858–1933), чешки филолог, историчар књижевности и фолклориста.

исто тако добро Босну и Херцеговину, Далмацију и Хрватску, као Македонију – ни више ни мање.

Са срдачним поздравима

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-17

41

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 10 Маја 1904.

Поштовани и драги пријатељу,

С великим интересом сам прочитао ваш план о етнографском одељку „славовѣдения“. За сада могу само о првој глави имати донекле сазрела мњења. Али би ми било потребно да знам: 1) цео план дела и општи смисао и других партија, које нису етнографске; 2) да ли у етнографском одељку ваља остати на констатовању факата и компарацијама са осталим Словенима или треба унети и генетскога, колико се може; 3) хоће ли етнографије појединих словенских народа бити одвојене и за себе публиковане или ће се из њих правити један слив и једна велика целина. Док се потпуно не уђе у задатке дела, како сте их ви схватили, тешко је о вашој основи рећи што новога разумнога. Исто је тако тешко поделити посао међу наше људе и казати им смисао у којем треба да раде. Ово тим пре што ми немамо за етнографију израђених и зрелих људи, и што би се у противном случају изложили незгоди да и којешта ураде. Само са сасвим детаљисаним програмом, према којима би Тројановић, Ердељановић и други имали да уреде и среде познату грађу, може се прићи послу.

С Љубом сам се у таквом друштву једанпут видео да о вашој акцији и оном што је он по њој предузео није могло бити говора. Ових дана ћу га наћи.

Што се мене тиче по себи се разуме да ћу вас у сваком погледу потпомоћи. Само од мене не треба за такав посао сувише очекивати. Ваша је основа ипак филолошка. А ја сам сада у тако многим пословима друге врсте, да нарочите студије ради славоведенија не бих могао предузимати. Једнога се могу поуздано примити: да вам израдим одељке о селу, кући и радњи у кући и око куће.

Него, ја се уздам у руску спорост, да се етнографски део неће дуго публиковати. У томе бих случају добио времена и са нашим људима нешто озбиљније организовао или предао некоме од њих да организује. Наши етнографи баш сада сазревају и за 2–3 године могао би се цео посао на пр. Ердељановићу поверити, који ће до краја ове године са докторатом бити готов, и после тога би одмах обрађивао и предавао етнографију. Таква предавања би могла бити најбоља основа.

Ја нисам основао никакву македонску семинарију

Најсрдачнији поздрав

од Вашег
Ј. Цвијића.

Ако одете у Праг, поздравите ми чешке пријатеље.

У Италији сам био 6 недеља.

NSK/Jagić

42

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 21. Дец 1904.

Драги пријатељу,

Најпре да вама и целој вашој и Решетаровој породици честитам нову годину.

Што сте уђутали са подстицајима и радом на великом делу вашем и руске Академије? Да нису Руси спречени и збуњени азијским ратом?[95] Ма да је за мене згодније што се ствар одлаже, јер ћу већ стићи да етнографски део овде организирам, ипак бих волео знати како посао стоји.

Г. Батут је се врло радо примио да изради соматолошки део, затим о храни. Будите љубазни па му напишите неколико речи.

Ја ћу у фебруару доћи у Беч да уделим неколико издања мога дела о Македонији. Или ћу предложити Сису за Denkschriften[96] или Пенку (који се хвала Богу врати из Америке) за његове Abhandlungen?[97]

Ми смо пред Универзитетом, који ће бити у Јануару (крајем) проглашен. Једва сам се и овога пута извукао, да не постанем г. министар. Али ми ипак доста времена одузимају различне трансакције и седнице, које се тичу закона о Универзитету и другога.

Кад стигнете или кад вам падне на памет, размислите да ми нађете пољског научника,

[95] Руско-јапански рат (10. фебруар 1904 – 5. септембар 1905) вођен је између царске Русије и Јапанског царства за превласт над Манџуријом и Кореју.

[96] *Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften* – часопис Царске академије наука у Бечу, излазио од 1850. године

[97] *Geographische Abhandlungen* – часопис излазио од 1886. године (до 1901. је као име издавача стајало А. Пенк, а од 1901. издавање часописа је преузела издавачка кућа *Teubner*; од 1912. године излази под именом *Neue Folge Veröffentlichen des Berliner Geographischen Instituts*).

филолога или историчара, кога бисмо узели ове године за члана наше Академије.

Срдачан поздрав вама и вашима

Ј. Цвијић

NSK/Jagić

43

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу на православни
бадњак г. 1904
(по нашему на св. три
краља 1905)

Драги пријатељу!

Што сам ја уђутао, како Ви мислите, то се односи само на Етнографију, која је трећа на реду па зато има још доста времена. Тим сам марљивије радио на почетку т. ј. првоме дијелу издања, за који је већ под јесен израђен био потанки план, предложен „Отдѣлению“ и одобрен. Нешто су ме, истина, спречавале такођер лекције – das notwendige Uebel! Код првога дијела испробао сам „несталност“ људску. Ваша злосрећна политика преко сваке мјере и разума збунила ми г. Љубу те се он одрекао бити посредником између Бечa и биоградских сарадника – то би још нека и било! – али одрекао се и да напише један прилог, који би он умио најљепше да изради! Гн. Белић, његов ученик, правда га, али ја му тога вјероломства не могу опростити. Наше издање може бити, ако га мудро саставимо, од толике користи за напредак укупне словенске науке – а без тога нема напретка ни у појединим областима – да би вриједно било откинути опозицији неколико чланака за новине те мјесто њих написати расправу за енциклопедију.

Гле не мисле сви људи, као Ви; не раде сви као Ви; зато и не значе толико колико Ви! Све то говорим senza complimenti!

Мило ће ми бити, да се видимо, када дођете, само ако не буднем управо онда одсутан. Јер се око 20^га јануара руск. рачуна спремам у Петроград – ако допусти вријеме и здравље. Међутим навијестио је г. Белић, да ће и он доћи овамо. Било би врло згодно да се нађете овдје у исто вријеме. Тада бисмо се о свему разговорили, колико се данас може. А послије м. б. дошао бих и ја у Биоград, ако устреба (пред распустом љети).

Ако промијените само име, неће то много значити. Велика школа је = Hochschule, а код нас има већ неколико Hochschulen, с једнаким правима, напр. чак Hochschule für Bodenkultur испоређује се с нама на универзитету. У чему ће се дакле разликовати ваш универзитет од велике школе? Стварaћете докторе? та већ сада имате свакојаких доктора! Да ће се теже доћи до професуре? да ће бити више плате? – добро би било једно и друго. Особито ово пошљедње, да не бјегају тако жељно људи у министре и у посланике, гдје само дангубе. Колико ваљаних људи пропада на тим вишим дипломатским мисијама и легацијама!

Срећан Вам Божић, срећна нова година – дао бог срећније словенству но што 1904^а.

Лијепо Вас сви поздрављамо.

Ваш стари пријатељ
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-18

44

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 28 Нов 1905.
11 Дец.

Драги г. Јагићу,

Одавно вам се нисам јављао, јер сам био заузет, јако заузет, радом на делу: Основе за географију и геологију Макед. и Ст. Србије, које ће се ових недеља довршити, и баш тим поводом вам пишем.

При завршетку дела морам рећи колико-толико о народу, и то сам разделио у две главе: антропогеографска проматрања и неколико проматрања о етнографији македонскох Словена. У последњој глави сам морао рећи неколико речи о познатом македонском питању, које је истина тешко, али су га још више заплели и замрсили којекакви људи, често несвесне варалице и фалзификатори. Па како у таквим питањима човек никад није довољно паметан, осим тога му се може много којечега да измакне погледу, може напослетку, упућен на самога себе, да се бар гдегде борнира, ја сам слободан да вас најљубазније замолим да прочитате коректуре, које вам сутрашњом поштом шаљем. Будите љубазни па ми на маргини ставите све примедбе, које би на вас при читању коректура наишле, нарочито вас молим да то учините за лингвистички одељак. Биће вам врло захвалан, ако ме ту упутите и на какво ново, мени непознато лингвистичко дело или расправу.

Ја ћу крајем Јануара доћи у Беч, па ћу онда у Лајпциг, где ћу код Teubner-а[98] (вероватно

[98] Штампарија и издавачка кућа коју је основао Бенедикт Тојбнер (Benedictus Gotthelf Teubner, 1784–1856). Штампарију је основао 1811. године у Лајпцигу (тада је купио Weinedelsche Buchdruckerei, којом је управљао од 1806). Основао је 1832. године и штампарију у Дрездену, која је постојала још крајем XIX века. Од 1824. године почео је да се бави и издавачком делатношћу. Објављивао је дела из области филологије и високог образовања у Немачкој. Из ове делатности произишла је

у Пенковим Abhandlungen) штампати немачко издање истога дела. У ствари сам и Тракију (са Босфором и Дарданелима) обухватио, те ће бити врло велико.

Шта радите ви, Решетар и г. Јиречек? Пенк је стигао да ми се само једанпут јави, од како је дошао из Африке. Ових дана очекујем од њега дугачко писмо.

Најсрдачнији поздрав вама и вашима

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

45

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

Беч 15/28 12. 1905

Многопоштовани пријатељу!

Управо такав одговор, какав ми написасте, могао сам и очекивати. „Свои своихъ не познаша“ казао бих са св. писмом. Наше су полазне тачке ипак различите, и ако мислите, да сте били пишући оне своје импресије – комбинације – voraussetzungslos. Мислим, да сам доста јасно рекао, да су све оно што Ви говорите, врло занимљиве ствари. Али ја стојим на томе, да је како су говорили у старој логици, differentia specifica у таким питањима ипак језик. Не чини дакако сам језик етнографију, али гдје се ради о питању, кому су ближи и сроднији македонско словени – не гледећи ни мало ни на политику ни на народно осјећање – одлучује ипак језик. Ја могу врло лако и радо допустити, да Србији треба македонија, казаћемо бар преко ње слободан приступ њене трговине к мору. Кад би Србија била доста јака да тај захтјев истури пред Европу – она би имала право подупријети овај захтјев са 99 разлога, али не би имала права рећи, да су становници – народ – Македоније ближи Србима него ли Бугарима по језику. Али могло би се било догодити и то, кад би Срби били претекли Бугаре, рецимо, ср[п]ским ексархатом, да би осјећаји Македонаца били на страни српској – и то би био велики фактор у пресуђивању тог питања, али за етнографију и језик македонаца не би имао вриједности. Елзасци били су осјећајима французи, али етнографски – нијемци.

Ви ме питате, некако злovољно – да Вам кажем, што мислим ја, што су дакле македонци? На то сам одговорио већ давно (у 9 тому архива), колико сам за тада знао, а одговарам и сада, да је већи дио Македоније по језику за цијело ближи Бугарима, него ли Србима. На пр. ако се у крајевима, одакле је купио народне пјесме Верковић,[99] гдје су их биљежили браћа Миладинови[100] – онако говори како се пјева, то није српско већ бугарско. Крајеви што их је проучио Облак[101] не говоре српски већ бугарски. Али тиме није казано, да је свуда тако. Гдје је како и гдје је другачије, тога ја не умијем казати. Само теоретски могу се опет поновити, што сам већ давно рекао, да ће бити прелазних зона, које су занимљиве за диалектолога, али политика не треба да води о њима рачуна. Ви бисте нас много задужили, да сте не упуштајући се у рјешавање питања, кому припадају Македонци, покупили још више таких појава, као што их има неколико – из живота данашњих македонаца. С наше (ср[п]ске) стране обично се приговара, да је у публикацијама бугарског министарског зборника језик преиначиван, дотјериван према идеји панбугарској. Да Вам право кажем, и ја мислим, да ће гдје што тако и бити. Има на пр. чак „бугарска“ пјесма о катастрофи косовској! Зато ја и зазирем од оне грађе. Али опет није ни ондје све фалсификат, као што нису фалсификати у разним старијим публикацијама, док се нису појавиле аспирације панбугаризма и пансербизма. Би ли се данашњи македонци, да их којом срећом Европа присуди Србима, хтјели одрећи својега говора те прихватили, како Брок[102] говори, das „reichsserbische“ – тога ја не знам, нисам никакав пророк. Свакако мислим, да за велику већину Македоније – о старој Србији ја не говорим – има више изгледа Бугарска, да би их лакше ујединила са собом и у језику.

Питате о имену. Колико се опомињем, Ви истичете само облик „Бугарин“. То сам већ више пута чуо, да оно нијесу „блгари“ већ „бугари“. Ако је тако, а Ви знате то боље, него ли ја – мислим, да је тај облик српски те да су га попримили од Срба, кад су им били господари. Али то управо доказује, да су их Срби већ давно за разлику од себе звали „Бугарима“. Али именима не ваља придавати много значења. Она се мијењају под упливом политичких и вјерских фактора. Данашњи кајкавци још су у XVI вијеку звали свој језик словенским, јер су живјели у краљевству словенском (Regnum Sclavoniae). Послије је њима надјенуто име краљевства хорватскога (без сумње

серија публикација позната као *Bibliotheca scriptorum graecorum et romanorum Teubneriana*. Након Тојбнерове смрти, посао су преузели његови зетови Адолф Росбах (Adolf Roßbach, 1822–1898) и Албин Акерман (Albin Ackermann, 1852–1903).

[99] Стефан Верковић (1821–1893), хрватски сакупљач народних песама и старинар.

[100] Димитар (1810–1862) и Константин (1830–1862), песници и фолклористи.

[101] Ватрослав Облак (Vatroslav Oblak, 1864–1896), словеначки филолог и лингвиста – слависта.

[102] Олаф Брох (Olaf Broch, 1867–1961), норвешки филолог и лингвиста – слависта.

мађарски облик Horvát) те се прозваше хорватима, а остатак славонцима. У некашњој горњој крајини (у Лици и тд) нису православни знали да су Срби, док им није свештенство усадило ту свијест те ишчупало туђе назвање Влах, Власи.

Ево тако се имена мијењају према идејама и према значењу политичком. Далматинац је до недавно био Далматинац али је говорио арватски. Истранин још ни сада неће да је Хрват, јер Хрватом зове само народ из политичке Хрватске, али и он каже да го[.....][103] и одвећ јасно. Али наука етнографска или лингвистичка неће нам помоћи. Зато би боље било не звати их у помоћ. Док критикујемо бугарске публикације, бацајући на њих сумњу, да нису без тенденције – дотле смо јаки. Али ако се послужимо једнаким средствима у своју корист, пастћемо у исту погрешку, у којој налазимо њих!

Видите, да ја не могу к Вашему тексту додати никаквих маргиналија, јер се у начелима разилазимо. Све што Ви причате, угодно се чита, али даље ништа. Свак ће рећи, да сте умјели вјешто се уклопити главноме питању те истакнути неколико споредних момената, који за политику и њене аспирације нису без вриједности, али у етнографији не доказују онога, што је била Ваша накана.

Шаљем Вам табаке назад; дајте Белићу да их прочита, он ће бити више задовољан него ли ја Вашим причањем.

Кад не бих Вас поштовао као човјека којему нема једнака у својој науци, не бих Вам овако отворено и искрено писао. Надам се, да ћете у томе наћи нови доказ мојег великог поштовања.

Ваш стари пријатељ
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-19

46

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 21. Дец. 05.

Драги г. Јагићу,

Ако нисте вратили моје табаке, најљубазније вас молим да са неколико речи означите на маргини резултате Олафа Брока. Ја мислим да се сме рећи, да се из грађе и расправе Олафа Брока види, да је језик јужне Србије ближи српском но бугарском, у основи српски. На једном месту он каже нешто и о језику ван јужне границе Србије. Тај аутор је код нас тако todtgeschwiegen, и осим тога га ја од наших филолога не могу да добијем. Мој егземплар сам дао једном господину, и не враћа ми га. – Молим за један егземплар.

Ваш
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

47

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 24 Дец. 1905.

Многопоштовани пријатељу,

Кад сам јутрос добио и прочитао ваше писмо био сам најпре пренеражен и изненађен, да има толике разлике између вашега и мога мњења о македонским Словенима. Доцније сам, прегледајући ваше писмо, нашао да има неспоразумљења. Док сте у почетку писма сасвим јасно казали, да ја само мислим да Македонија није онако бугарска, као што Бугари (додајем: и врло многи други) пишу и доказују, мало даље тако пишете, као да сам ја доказивао, да је Македонија српска. Није ми право да помислим да је то због тога што сте мој чланак (два табака) читали у парламенту.

Нимало нисам омаловажавао и потцењивао лингвистику. Чини ми се да сам јасно казао, да је појам народности компликован, у њему има више елемената, лингвистички елеменат се у оваквим областима, као што је македонија, прецењује; тим пре што у језику има и српских црта и српских утицаја. Такав језик и у таквој области не може бити главни моменат при решавању етнографскога питања.

Ви тврдите да је језик и у овом случају најглавнији, и у томе се ми збиља „начелно разилазимо“, као што сте се с правом изразили. Али само – и то је оно у чему се нисмо споразумели – ја не потцењујем тиме лингвистику. То ми није ни на памет падало.

Велика хвала на примедби о „кајкавцима“. Прочитаћу ваш реферат у последњем „Архиву“. Оно неколико речи о „Крањцима“ написао сам на основу тога, што сам их познао у селу Саборском, између Плашког и Плитвица и у још једном селу (чије ми име сад не пада на памет), између Плитвица и Коренице; о осталим „Крањцима“ сам се само тамо обавештавао.

Путовао сам по Македонији 7 лета, прочитао сам и све оно што су писали путници и научници, који су били у Македонији, и дошао сам збиља до дубоког уверења, да она није бугарска, како се, као што знате, пише и мисли. При раду сам елиминирао из себе српско осећање (волео бих да видим не Бугарина или Србина, него и каквог другог господина, који би то више учинио.

[103] Недостаје дволист.

Извините за ову нескромност) и трудио сам се да дам чисте, научне опсервације, voraussetzungslos, свакојако не parti pris, као што ви тврдите. Ја не могу да видим и осетим, али, ако се ма где опажа српска жица, томе није крива моја научна тежња.

И ако се с вама оволико не слажем, ја сам ипак све ваше примедбе схватио као примедбе научника, који тражи истину, и зато су ми оне биле од користи.

Велико хвала на писму. Али пре но што завршим, молио бих вас да ми и ви кажете своје мњење о македонским Словенима. Јер кад нису Срби, нису Бугари (јер ви се писцима који то тврде подсмевате и у овом писму и у критикама у „Архиву"), нити су ово што ја мислим, онда, какво је управо ваше мњење о њима? Даље бих вас молио да ми кажете свој суд и о другом делу мога чланка: о имену бугарин. О томе у вашем писму нема ништа.

Срдачан поздрав вама и вашој породици

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

48

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[1907][104]

Драги г. Јагићу,

Мефистофелски ми се смејете, али мислим да нећете имати право или тачније: неће се остварити бојазни, was nicht ist kann noch werden. Као што сте из чланка „о националном раду" видели ја одвајам практичну политику и партизанство од правог националног рада. Последње је дужан сваки чинити, и ја сам убеђен да своме народу треба да кажем шта мислим. У осталом, то се види из мога чланка, који чини целину са другим „о научном раду". Шаљем вам први егземплар те књижице, коју сам сад добио од књиговесца. Врло би ме занимало да чујем ваше мњење о њој, али и о првом чланку у вези са њом.

Оптимизмом ме [...];[105] као и ви. То је овде, у Београду, врло често мњење. Ви треба да ми кажете: у чему је тај оптимизам?

Изненађује ме да сте ви нашли југословенства у моме чланку. Хрвати су исто што и ми; мислим да то не спада у југословенство. Ипак су моји погледи, чини ми се, само здрави националистички погледи.

На Универзитету иде врло добро. Кад сам ја у Београду, уздам се да не може бити ђачких демонстрација. Ђаци осећају да их волим, а ван партија сам. Бугарских ђака имамо 270. Увео сам најстрожију контролу над професорима и осталим: да тачно држе часове и семинаре. Јер, с тим се код нас терао Unfug, мало Pflichtgefühl-a. Било је и има због тога незадовољства, али не оправданог, немају морал иза себе.

Милану ћу послати „о научном раду" кроз 2–3 дана, док добијем још егземплара.

Срдачан поздрав вама, Милану, Никици и госпођама.

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

49

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 2. Септ. 1908.

Драги пријатељу,

После тромесечних путовања по Херцеговини, Босни (где су ме с великим неваљалством предусрели), Црној Гори, после интернационалног Геогр. Конгреса у Женеви и екскурзија по Алпима и јужној Француској вратио сам се у своју слободну земљицу и сазнао да сте летос прослављали седамдесетогодишњицу.

И тако ја стицајем прилика стижем да Вам се као последњи јавим. Али спадам међу прве од оних, који високо цене ваш велики рад научни и најсрдачније желе да Вам Бог да живота и здравља да потпуно довршите започети велики посао Grundriss d. slavischen Philologie и остале планове, којих Ви свакојако доста имате.

Честитам и Вашој Госпођи и гђи Решетар, која има толико разумевања и воли Ваш рад.

Врло се радујем што је наш Решетар предложен за редовног професора.

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

50

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 19. Маја 1909.

Драги госп. Јагићу,

И ако је ваше писмо опширно, ја бих могао имати прави суд о 4-том одељку Нидерлова ради „диференцијације" само кад бих имао рукопис.

[104] Писмо није датирано, али на основу садржаја сматрамо да је настало током 1907. године. На Светосавској прослави на Универзитету, 14. јануара 1907. Јован Цвијић је одржао ректорски говор „О научном раду и нашем универзитету" који је штампан исте године. У фебруару 1907. у Колу српских сестра одржао је говор „О националном раду".

[105] Непрочитано.

Иначе је овај посао тако опширан, можда и плодан, свакојако вредан студије. Само полазне тачке морају бити јасне. Има:

1. имена са дубљим етнографским значењем или која обележавају збиља диференцијације, као македонско-бугарско-српски Шопови и Торлаци, Старовлашани, имена црногорских племена, Балије у Босни и Херцеговини, пајдаци око Сјенице и исти досељеници у Србији итд; (можда и „Крањци“ у Хрватској, Шаврани на Истри, Мајдаци око Загреба); [у Македонији: Брсјаци, Мијаци, Помаци (помухамедањени макед. Словени), Мрваци у солунском, сереском и драмском крају, Рупци у Доспаду у Родопама итд]

2. Обласна, жупска имена и имена старе административне поделе због чега се и становништво у неколико диференцирало. Због досељавања, често и врло младих, нема једноставног становништва као што нема ни једноставног и једноликог дијалекта. Такви Шумадинци (међу њима су на пр. Кановци старо становништво, познатога дијалекта, ограничено само на ниску Шумадију); Жупљани, Темнићани, Јадрани, Мачвани (у ширем, не данашњем административном смислу); поједини делови Шопова назвати по областима (Загорци с бугарске стране Старе Планине, Бурелци, Забрђани, Височани, Заглавци итд); поједини делови Старовлашана (Драгачевци, ужички Црногорци, Рујанци итд)

3. Као и под 2. али с још мање диференцијације и још мање етногр. значаја: Азбуковчани, Рађевци, Сврљижани, Ресавци, Кључани, Крајинци, Стажани итд.

4. Имена новије администтр. поделе по којима се више ради управних разлика и народ кашто назове: Шапчани, Београђани, Ваљевци, Лесковчани, Врањанци итд

Ваљало би извести неку класификацију, можда налик на ову, одредити главно распрострањење и значење сваког имена – етнографско, не једино лингвистичко значење.

Ако вам за уметке могу што помоћи горња имена, у колико их нема у Нидерла, употребите их. Али је много више тих имена (и поклапају праве области) на мојој карти Србије и Црне Горе, која је распродата и од које немам ниједан примерак; али је има г. Јиречек (можда и ви).

Ако бисте се решили да тај Нидерлов одељак прерадите, ја бих вам препоручио за тај посао (пошто ја не могу од других послова) г. Dr Васу Руварца,[106] који је код мене кустос и у Народној Библиотеци писар. Dr J. Дедијер[107] је такође овамо у гимназији. – Ако не – онда нека вам неко у тој цељи прегледа и пет томова Насеља српских земаља, где има и тих имена и њихових карактеристика.

Ствари будућности иду у Србији доста лено и учмало – и Љуба Ст, који се бави политиком, каже да не може боље, да је то најбоље што може.

Срдачно вас поздрављам и Милана и остале ваше.

Вама одани
J. Цвијић

Кађи и Лопатари (католици) у нашим западним земљама.

P. S. Левчани нису Моравци

Млавци (и форма није добра), Печани и Речани (?) нису ни и оле позната имена.

Хомољци (код Нидерла) нису увршћени у Пожаревљане, а треба ако Пожаревљани као име остану.

NSK/Jagić

51

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд 12. фебруара 1914.

Драги пријатељу,

Скоро месец дана био сам јако болестан и везан за постељу, и тек сам се јуче мало придигао. Због тога вам се нисам могао пре јавити поводом ваше велике жалости.[108]

Утешити вас не може нико ничим. Али ви имате гђу Решетар и Никицу, Милана и њихову децу, и сви смо помислили да ће вам њихова неизмерна љубав у неколико олакшати бол. Ја знам колико је гђа Решетар још зимус, при моме проласку кроз Беч, била забринута и плакала више због вас, но због драге јој покојнице, чија је судбина била већ онда позната. Молим вас да заједно са својима, гђом Решетар, Миланом и Никицом примите моје дубоко саучешће.

J. Цвијић.

NSK/Jagić

[106] Васа Руварац (1859–1942), библиотекар у Народној библиотеци Србије, а потом и библиотекар Земаљског музеја у Сарајеву. Студирао је географију у Бечу где је и докторирао на тему *Die Abfluss- und Niederschlagsverhältnisse von Böhmen* (објављено 1896. у Бечу).

[107] Јевто Дедијер (1880–1918), српски географ.

[108] Супруга Ватрослава Јагића је преминула 26. јануара 1914. године.

52

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 15 нов. 1919
VIII/1 Kochgasse 15

Драги мој пријатељу,

Читао сам у новинама, да сте се након дугог одсуства напокон вратили у домовину, да сте путовали у важном послу по Барањи и напокон предложили о томе свој реферат министру Давидовићу.[109] Ви сте у тешким и страшним годинама много тога видели и чули и доживели. Ако сте имали доколице, да водите о томе дневник, тај ће бити богат занимљивим и важним садржајем по нашу историју. Мене је особито много радовала вест, не знам од кога сам је чуо, да је Ваш глас и Ваш савет, Ваше мишљење у расправљању препорних питања много значило и одлучивало. Бог Вас поживио, да се још за дуго може SHS-држава позивати на Ваш авторитет.

Надам се, да ће Ваше искуство, Ваше познавање нашега народа и његове душе и код куће и у раширеној домовини настављати важну задаћу, да помогнете размрсити чвор, размотати клупко, у које се заплело стање наше нове домовине. Домовина нам је постала већа, али великих људи са новим погледима има врло мало. Одатле, колико могу ја судити са стране, опћенито и прилично велико незадовољство. Како је то жалосно, што је тако брзо нестало одушевљења, које је узносило пре годину дана сву већу, особито западну половицу уједињеног народа. Мисаони људи требало би да си ставе питање, ко је ту главни кривац и да га једногласно осуде. Зло по нас, ако нема у нас толико снаге и енергије, да станемо на пут развратним делима и развратним експериментима.

Ви знате, да сам ја од прве младости до последњих дана седе старости вазда био за јединство српско-хрватскога народа. Истина, ја сам радио тек на културном, на духовном уједињавању. Дошло је преко мојег надања чак до политичког јединства, готово бих рекао прије но што смо изградили оно прво уједињење. Одатле може бити и долазе највеће данашње наше невоље. Повољна европска ситуација донела нам политичко уједињење пре, но што смо се срцем и душом ујединили. О томе многи данашњи људи, који заузеше прва места, не воде довољно рачуна. Лакше је свући рукавицу с руке, него ли свући читаво душевно расположење које је трајало кроз векове до јучер те га заменити одмах другим, новим, бољим. Ко на томе ради, не пазећи на средства, који ставља личне амбиције више него ли опће жеље и потребе, тај не гради нашу нову и младу државу, већ је истом је ступила у живот разграђује.

Ево красна, велика задатка за људе Вашег угледа, Вашег искуства, Ваше, уверен сам, воље и жеље.

С овим поздравом јавља Вам се стари Ваш пријатељ, који је срећан и блажен, што је све то доживио, али и снужден од опасних покушаја, који сметају великому циљу, да будемо једнакоправни у свим деловима наше на широко разграњене домовине не зазирући један од другога, не тражећи да буде све на један калуп.

Како ја живим овдје „in feindesland“, о томе могу Вам причати Ваши и моји пријатељи, с којима сам у дописивању. Добро није али могло би бити и горе.

Због ом.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-20

53

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Београд, 7. децембра 1919

Мој драги стари пријатељу,

Често сам се у току овог страшног рата распитивао о Вами, мислио на Вас и ишао трагом Вашим и осталих наших великих сународника, радећи на уједињењу наше државе и на јединству нашег народа, свакојако преиначено због друкчијих прилика. И кад се десио слом Аустроугарске нисам заборавио да обратим пажњу нашем Министарству на Ваш положај.

То је све само по себи разумљиво и било је моје особито задовољство и особита част.

На Конференцији у Паризу био сам осам месеци тако заузет нашим територијалним питањима, да управо ни нашта друго нисам стизао. Зато нисам имао кад ни водити забелешке о догађајима и пословима на које ме Ви у писму потсећате; али сам сачувао све главне документе. Док је лакше било расправљати наша источна питања и источне границе, и ако не често сасвим лако, нарочито банатско питање, ипак сам највише посла имао око јадранског питања, које у ствари захвата све области од Караванки до Скадра. И ако сам о тим питањима обавештавао, полемизирао, постављао захтеве и пред Французима и Енглезима, највише сам се о њима бавио са Американцима, који су из познатих разлога за та питања били најважнији. Стицајем прилика сам о томе почео

[109] Љубомир Давидовић (1863–1940), српски и југословенски политичар. Председник Министарског савета Краљевине СХС у два наврата: 16. 08. 1919 – 19. 02. 1920. и 27. 07. 1924 – 6. 11. 1924. године.

разговарати са главним америчким експертом Douglas Johnson[110] још у Мају 1918, јер је он још тада дошао у Париз да се обавести о томе за њих најтежем питању. И срећом је Г. Џонсон на Конференцији Мира био главни експерт за јадранско питање и известилац славнога Вилсона![111] Ретко је наћи човека толико правог и тако поштеног као што је г. Џонсон. Он је због тога тражио само истину и правду, и био је тако до детаља ушао у јадранско питање да му у је у последње време ретко који наш човек могао о томе шта новога рећи. Са г. Џонсоном сам израдио ону линију коју је славни Председник објавио као границу између Југославије и Италије. Поглавито с њиме а и с другим Американцима сам утврђивао границе оне тампон-државе кварнерске са седиштем на Ријеци. Ону су ми и пред полазак из Париза, крајем Августа, јако нагласили да ми треба да примимо ту солуцију о кварнерској држави, да ништа више не можемо добити и да што се ствари више отежу ми можемо само изгубити; јер они су још онда предвиђали да ће положај Вилсонов у Америци постајати слабији а тиме и наша заштита. Ја сам разуме се то саопштио нашој Делегацији. Сада, у ситуацији каква је, ми ћемо више изгубити на Западу, но што бисмо били изгубили пре неколико месеци, осим ако наступи бољшевизам у Италији. Али то је већ у многоме коцкарска игра.

Кад сам свршио пут по Барањи, Бачкој и Банату и поднео реферате страним члановима Конференције и нашим делегатима, ја сам се са особитим задовољством вратио своме раду. То се задовољство не може описати, али о томе Вама није ни потребно разлагати: све друго ја радим из патриотизма а право, унутрашње задовољство, осећам само у научном раду. Истина нашао сам разорен и опљачкан Географски институт – и моју кућу у многоме опљачкану – али сам за ово кратко време врло много реконструисао. Баш данас сам као Ректор почео добијати наше библиотеке из Бугарске, јер су поглавито ови несретници наше библиотеке однели, мислећи да је свршено са Србијом.

Све то ми иде лакше, јер је овде свет доста добро расположен и што је нарочито интересантно, не узрујава се много због ових политичких појава и не плаши се много опасности које би могле наступити за народно јединство. То је, чини ми се, због искустава и због традиција Србије. Много су беда проживели и много је зла преко њине главе прешло, па у овом великом добру које је настало сматрају ђаве политичке појаве, које Ви помињете као мање зло, које не може наудити нашој великој мисли. Знају кад су били раја Београдског Пашалука и као таква су почели разоравати турску царевину; знају какав су тежак положај имали према Аустрији, колико нас је кињила и како смо славно прошли. Овде се дакле сматра да ће се из овог судара разлика, различних мњења и менталитета изаћи на лепу чистину одмах после Конституанте.

Даље ми је пало у очи, кад сам се вратио у Србију, да овде сада има људи од две врсте и то не по старости. Једни су сломљени невољама и несретним догађајима и од њих неће бити велике користи за будући рад, можда никакве. Другу већу групу чине људи често и врло стари, чија је енергија и снага већа него пре рата. Међу овима има и таквих који су јако усавршили свој унутрашњи апарат и од њих може доћи морални препорођај. Најмлађа генерација је скоро сва пуна енергије и воље за рад. И кад се одбије оно што долази од послератног хаоса, од врло јако распростре тежње да се поврате на старо материјално стање и више да имају, и од скупих животних услова, и кад се кроз све те незгоде уочи крепка енергија оне друге групе људи, ја сам уверења да ће се све ове невоље превродити и шта више да ћемо успети да створимо унутра честитију и модернију државу него што је била прератна Србија.

Ја мислим да би сте се Ви у Београду, кад све ово видите и познате, ипак најбоље осећали. А каква би то била за нас радост да нам овамо дефинитивно дођете! Да ли бисте ми хтели о овоме неколико речи написати?

Вама одани,
Јован Цвијић

NSK/Jagić

54

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 22. 12. 1919

Многопоштовани г. професоре, Драги пријатељу!

С великим сам задовољством прочитао Ваше љубазно, врло занимљиво писмо. Оно ми потврђује све што сам од прије слушао о Вашем успјешном раду у Паризу. Камо среће, да су наши дипломати више слушали Вас, него што су се уздали у своју мудрост. С радошћу сам разабрао из Вашега писма, да се и Ви надате скором излазу из овог данашњег хаоса. Дао бог обистиниле се Ваше лијепе наде. Био бих пресрећан да могу нешто од тога и ја доживјети; дакако за моје је

[110] Даглас Џонсон (Douglas Wilson Johnson, 1876-1944), амерички геоморфолог, географ и геолог. Био је иностран члан СКА од фебруара 1920. године.

[111] Томас Вилсон (Thomas Woodrow Wilson, 1856–1924), 28. председник САД (1913–1921).

године већ и тај почетак нове епоке велика ствар. Захвалан сам судбини, што могу као старозавјетни Мојсија издалека назирати бољу срећнију будућност нашега народа.

Нећу да Вам досађујем причањем о нашем тешком животу овдје у Бечу, само ћу Вам рећи, да је нашој невољи сасвим други узрок, но што га износе на видјело наши „властодршци“. Они мудро шуте, да је тому крив данашњи систем, јер је наша република у рукама радничког пролетаријата, који мрзи на буржуазију и капитализам а уз то презире интелигенцију. Данас у Бечу не гладују мануални радници, напротив њима је добро, они си одређују повишене плате за умањену радњу, добијају прекомјерне потпоре од државе, која је у њиховим рукама, једном ријечи господари су ситуације, не слушају никога, раде што их је воља. У истину гладују или иначе страдају само чиновници, професори и учитељи, људи нашега реда, који својим душевним или научним радом не могу ништа да зараде. Каква је на пр. то зарада, што ја у академији не могу добити већег хонорара од – 320 круна за једну акад. расправу, јер се само 5 табака хонорира, док слагач може на истој ствари зарадити 3 и 4 хиљаде!

Уза све те невоље куд ћу ја под крај живота одавле, гдје имам бар толико да могу и не умријети од глади. Тако се рјешава само собом Ваше питање. Не желећи да будем и кому на терет, могу овдје у страном свијету трпјети и сносити неопажен, не тражећи ни милостиње ни сажаљења. Све би то другојачије изгледало, да одем доље, гдје бих био окруживан од познаника, чије би сажаљење јаче бољело, него ли индеферентизам страних људи. Код свега тога још се пита, би ли ми овдашња власт допустила да одем с њеном пензијом куд год изван граница Аустрије? Нема дакле друге, већ остати гдје си, у својем куту никому на путу. Дуго већ неће трајати, ево 81½ већ је одбило.

Ви сте били тако љубазни, те сте ме препоручили београдскому министарству, да води о мени бригу преко својега бечкога посланства. Али што мени користи предусретљивост министарства у Београду, док господа у Бечу немају времена да се баве малим ситницама. Данас је 8ми дан, што сам послао г. Михајловићу опширан извјештај о мојој библиотеци те га молио да ускори ријешење тог „великог питања“, кад ћу напокон добити обећану ми за ово полугође исплату од 1000 динара. У 8 дана не би ни одговора, камо ли новаца! Разумије се, да је негдје запело, само ја не знам гдје, а г. Михајловић ваљда не може извести ствар на чисто.[112]

Срдачно Вас поздравља Ваш стари пријатељ

Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-21

55

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 20/2-1920

Многопоштовани г. професоре, Драги пријатељу!

Десила се лијепа прилика, да Вам са г. Јовановићем, који полази до који дан у Београд, пошаљем неколико ријечи. Така су времена, да се може приватним путем прије и поузданије отправљати, него ли поштом, том великом љагом наше некултурности. Надам се, да сте у своје доба примили мој одговор на Ваше љубазно писмо. Од оног доба није код мене ствар окренула на боље, већ прије на горе, јер је порасла скупоћа до нечувених размјера. И посљедњи трговчић, чији еспап нема никакве везе са иноземством, удешава т ј повисује своје цијене према курсу швајцарских франака. Само ми, интелигентни пролетаријат, остајемо код старих дoратног времена нам одмјерених прихода. Кад бих и ја стао рачунати по швајцарскому курсу, могао бих се похвалити, да добивам од аустријске републике на мјесец 24 франка и 90 сантима пензије! Али нисам сâм, што кубурим, у пристојном сам друштву, има нас особито у Бечу на много хиљада... Дакле куд други, туд и ћелави Мујо! Да заборавим што се збива у свијету и на све дневне невоље, сједим од раног јутра до касног вечера за писаћим столом, док још мозак допушта да се нешто мисли и у памети држи. Много је тога и онако већ исхлапило. Само је велика невоља са штампањем. Моји су извори пресахли. Мој је Архив на умору, берлински издавач не може ради слабе прође наставити издања. А ни бечка академија не може ништа штампати, јер је упала у дефицит, а штампарија не може да штампа испод 1000 круна од једног табака.

Управо данас добио сам од академске канцеларије један екземплар протокола о вијећању, што су га имале њемачке картелиране академије, којима се дакако рачуна и бечка, поводом добивених гласова са Запада, да су французи и енглези у мјесто пријашње association internationale des académies саставили ново друштво union académique internationale, са очитом тенденцијом,

[112] Ватрослав Јагић је 1919. године продао своју библиотеку Београдском универзитету за 20.000 француских франака. Библиотека је између 1919. и 1923. године пренесена на Филолошки факултет, где се и данас налази (чине је 11.824 инвентарске јединице). Исплаћивање библиотеке, што се види и из овог писма, није ишло договореним током због нереда који је владао у администрацији.

да искључе њемачке академије и нашу бечку. Ја ћу гледати, ако се узмогне добити, да и Вама пошаљем екземплар тих протокола. Лако да ће и на наше двије академије, које истина нису биле у пријашњој асоциацији, стићи из Бруселља позив да приступе к новоме савезу union académique internationale. Ја нећу точити суза за асоцијацијом, већ године 1913 у Петрограду моја дијагноза по напетим односима између Нијемаца и Француза није слутила на дугачак живот старе асоциације. Али ми је ипак криво те никако не могу одобрити очите анимозности, којом Французи иду за тим, да Германију и Аустрију сасвим истисну из научних веза, које би имале обухватати сав остали културни свијет са изузетком Њемачке расе! Разумијем мржњу Француза на Нијемце, тек људи од науке нису у првом реду позвани, да ту мржњу пропагирају и послије рата. До сада приступише тој академској унији од страног свијета нероманског и неенглеског Грци, Данска, Холандија, Јапан, Пољска и Русија. Нема ту ни Чеха ни нас јужних словена, а нема бар за сада ни Румуна ни Мађара. Кад би мој глас што значио, предложио бих да се понуда новог друштва прихвати, јер сам дубоко увјерен, да ће у самој средини тога новог савеза изићи на глас жеља, да се позове у то коло и Германија и Аустрија. Било би одвећ жалосно, да не буде тако. Нама требају не само Французи са својом духовитошћу већ и Нијемци са својом устрајношћу. Кад би се једном отворио саобраћај са Русијом, ја бих у томе правцу и смислу писао и у Петроград.

Ту ми долази на ум питање, неће ли београдска и Загребачка академија до скора осјетити потребу неких ужих веза, неког ближег контакта, него ли је то могло бити прије рата и прије државног јединства SHS. Како бих срећан био, да још и то доживим. То су биле моје давне жеље, кад се још није ни помишљало о политичком јединству. Моје су најидеалније године прве младости у Загребу биле, док смо оно заједно живјели и друговали Рачки,[113] Даничић[114] и ја, као што су биле прекрасне године мојег зрелог доба – од 1880 до 1886 у Петрограду.

Опростите, што Вам у мјесто кратких ријечи епистоларног стила досађујем читавом дисертацијом. Узрок је тому лако наћи. У великом граду Бечу тако сам сада изолиран, да ријетко кога видим а још ређе с киме водим поуздане разговоре. На жалост ни у посланичтву SHS. нема људи, који би изазивали моје симпатије. Ако је београдска влада задовољна са њиховом радњом, тада – хвала богу; моје разочарање не долази у рачун.

Срдачно Вас поздрављам, будите ми живи-здрави-весели.

Ваш стари пријатељ
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-22

56

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

Belgrade, 30. марта 1920

Драги пријатељу,

Велика Вам хвала на Ваша два писма, последње од 20. фебрара, које сам пре неколико дана добио. Увек ме веселе и увек их са највећим задовољством читам. Али Вам на њих не могу одговорити са онолико оптимизма, с колико у прошлом писму.

На многе позиве наших делегата нисам могао друкчије већ отићи у Париз, где сам био месец дана, од 17. јануара до 17. фебрара. Тамо се ситуација из основа изменила према оној какву сам био оставио крајем Августа пр. год. Све комисије растурене. Нема оних знатних група учених људи, који су тражили истину и који су поред свих нечувених тешкоћа ипак овом конгресу давали тип правичности. Остали чисти политичари, па још без Американаца. Све се више приближује типу ранијих конгреса. Није згодно саопштавати Вам у овом писму детаље, али је главно да је рад на заосталим нашим стварима много тежи, и мора се у многом радити друкчијим путевима и друкчијим методама.

И у нашој се држави ствари заплићу. Ја имам наде на добро, али чини ми се да не гледам ствари са оном сигурношћу као раније.

О асоцијацији Академија Наука могао бих Вашем писму ово додати. Досада је изведена асоцијација само Академија за природне и математичке науке, не хуманистичких. Била су три међусавезничка састанка, у Лондону, Паризу и Бриселу и почела су још за време најљућег рата. Наша Академија је позвана и пришла је тој асоцијацији. И ја сам сâм био изасланик у Бриселу. Нема сумње да ће се у асоцијацију доцније примити Аустрија и Немачка, много лакше Аустрија. Вама ће бити сасвим разумљиво да је то тешко сад одмах учинити.

Али за нас је много важније да ступимо у ближе контакте са Академијом у Загребу. Тешкоће су у томе, што се многи наши људи још нису ни наместили, а неки су једва набавили столове и столице, па све такве контакте сматрају као неке даље потребе, на које ће се доцније доћи, док се

[113] Фрањо Рачки (1828–1894), хрватски историчар и политичар.

[114] Ђуро Даничић (1825–1882), српски филолог и лингвиста.

код куће колико толико наместе. Јер у Београду ми смо до невероватности били разорени. Лакше ми је било почети везе са Универзитетима у Загребу и Љубљани, јер нас на то опомиње свакодневна потреба. Ступили смо чак у контакте за израду једног заједничког закона о Универзитету и заједничк[е] уредбе, и у основним стварима смо се већ сложили.

Уздам се да се Ваше стање бар колико толико поправило.

Молим Вас да верујете у моје најискреније пријатељство.

Вама одани,
Ј. Цвијић.

Сад ми Љубо прочита ваше писмо, и ја се врло радујем што сте се примили да нам израдите велики план за издавање споменика.

NSK/Jagić

57

[Ватрослав Јагић Јовану Цвијићу]

У Бечу 23 маја 1920

Многопоштовани господине професоре,
Magnifice!

Ево долази у Београд г. Барић,[115] вози са собом т. ј. за собом или пред собом, 71 сандук књига моје библиотеке, уз кратак попис садржине сваког сандука, који је изведен у два екземплара, један остаје код мене, други носи са собом г. Барић. Код мене остаје још од прилике једна петина књига, коју ћу чувати као својину наше SHS-државе, док дође на ред, ако не пре, а оно иза моје смрти, да се и то пренесе у Београд. Било би ми веома мило, да књиге не остану дуго у сандуцима, и ако се бојим, да ће неко имати много муке и посла, док све то стави у ред, јер се с великом хитњом полагало у сандуке, без реда. На рушевинама моје библиотеке могао бих јадиковати, као старозаветни пророци над судбином Јерусалима. За толике незаборавне године срећног живота ваља под крај платити горким чемером прегарања. Тако бива често у свету, зашто бих управо ја чинио изузетак.

У писму на г. Љубу Стојановића умолио сам да и Вас позову у одбор, који ће претресати план издања српских књижевних старина. Молим Вас, да принесете ствари за вољу и ту жртву.

Све што се односи на библиотеку испричао Вам је ваљда г. Радонић[116] а казаће што треба и г. Барић. Могу Вам га похвалити, да је радио са великом енергијом и брзином, вешто и умно.

[115] Хенрик Барић (1888–1957), филолог и лингвиста.
[116] Јован Радонић (1873–1956), српски историчар.

Ако су се напокон, како изгледа, средиле наше политичке неприлике, може SHS-држава спокојно гледати у бољу будућност. Сви су увети ти, да будемо срећни и задовољни, дао бог само нешто више онога, што Енглез зове common sense, а ја бих простије рекао: јавног поштења.

Куд ћете преко лета на одмор? У наш гладни Беч ваљда Вас ништа не вуче. Ја ћу на 2–3 месеца у Рајхенау под Семерингом.

Лепо Вас поздрављам те се препоручам у Ваше старо пријатељство.

Ваш
В. Јагић

АСАНУ/Цвијић, 13484/454-23

58

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[Недатирано][117]

Поштовани г. Јагићу,

Вашој Госпођи и Вама срдачна хвала на љубазностима, које сте ми приликом мога бављења у Бечу указивали. Код Вас и код Пенка било ми је најпријатније бечко бављење.

Ја сам овамо стигао оних дана, кад су наши људи због македонске муке били сви у Софији, те и Ваше поздраве нисам могао још свима испоручити.

Од мога новог путовања мучно ће шта бити. Ја сам мало неуметан човек, с многима се завађам и мрзим „махерство“ кога у нас има много, па ми наши људи, који су вешти оријенталци, спреме колач. Али су ствари, ради којих сам хтео ићи толико потребне и корисне, да на њих мора доћи ред. Биће ми мило, ако Вас опет узмогнем видети, ако не ове године, а оно до године.

Срдачан поздрав Вашој Госпођи и ћерки, Вама, г. Решетару и г. Јиречеку.

Вама одани
Ј. Цвијић.

NSK/Jagić

59

[Јован Цвијић Ватрославу Јагићу]

[Недатирано][118]

Čestitam Novu godinu!

J. Cvijić.

NSK/Jagić

[117] Јован Цвијић на крају писма поздравља, између осталих, и супругу Ватрослава Јагића. Како је она преминула 26. јануара 1914. године, писмо је морало настати пре тога датума.
[118] Јован Цвијић је дописницу упутио на Madame Hofrath Jagić. Како је она преминула 26. јануара 1914. године, писмо је морало настати пре тог датума.

ИЗВОРИ

АСАНУ/Цвијић: Писма Ватрослава Јагића Јовану Цвијићу, Архив Српске академије наука и уметности, Београд, Заоставштина Јована Цвијића, сигн. 13484/454.

NSK/Jagić: Писма Јована Цвијића Ватрославу Јагићу, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, Korespondencija Vatroslava Jagića, сигн. R 4610.

Jagic V. Das macedonische Problem, *Neue Freie Presse*, 1. März 1903, Nr 13833; 3. März 1903, Nr 13835.

Срджан Рудич
(Белград)

ИЗ ПЕРЕПИСКИ ВАТРОСЛАВА ЯГИЧА И ЙОВАНА ЦВИЙИЧА

Резюме

В данной статье опубликована часть сохранившейся переписки между Ватрославом Ягичем и Йованом Цвийичем, которая находится в Архиве САНИ (Архив Сербской академии наук и искусств) в Белграде, а также в Национальной и университетской библиотеке Загреба. В Архиве САНИ хранятся 23 письма, отправленных Ватрославом Ягичем Йовану Цвийичу в период с 12 июня 1897 года по 23 мая 1920 года, а в Национальной и университетской библиотеке Загреба хранятся 36 писем, отправленных Йованом Цвийичем Ватрославу Ягичу в период с 28 мая 1897 года по 30 марта 1920 года. Публикуемый материал написан кириллицей, достаточно разборчивым почерком. Никакие исправления в текст не вносились: подчёркнутые слова подчёркнуты самим автором, опечатки не исправлены, сохранена оригинальная пунктуация, как и использование строчных и прописных букв.

Знакомство и дружба Ватрослава Ягича и Йована Цвийича, скорее всего, берут своё начало в период между 1889–1893 годами, когда Цвийич, будучи стипендиатом Министерства просвещения и церковных дел Королевства Сербия, остался в Вене для получения степени доктора географических наук. Сохранившаяся переписка свидетельствует о тёплых дружеских отношениях между двумя великими учёными. Несмотря на разницу в возрасте, их уважение и дружба были взаимными. Оба учёных с радостью помогали и поддерживали друг друга, оказывали взаимные услуги. Они оба прекрасно высказывались друг о друге, даже когда не сходились во мнении или имели даже противоположные взгляды.

Эта переписка не только свидетельствует о сложившихся взаимоотношениях Ватрослава Ягича и Йована Цвийича, способствуя изучению их жизни и научной деятельности, но и предоставляет многие сведения о времени и обстоятельствах, в которых они оба жили и работали.

13484/454-17

1

Беч 4/17 маја 1904.

Многопоштовани, драги пријатељу!

Ја сте ми, док смо се о томе разговарали, обе-
ћали да ћете драге воље послати вод једи-
ну једнедељу словенске филологије, кад се дође до
штампарског дијела. Сада је дошло вријеме, да
се мало више приступи к томе предузећу, т. ј. да
се поразговоримо о томе што ће нам радити.
У писму ми, чини ми се, нијесте ништа
нам рекли, шта сте ви замислили
(као Белића, Стојановића, Ђ. Поповића, Скерлића,
Ив Томића, Тројановића и прије свега да замоли
и Вас). Ја сам г. Ауфу, док је био у Бечу за-
мислио, тумачио о чему се ради, а и сада сам му у
писму разложио, чему се надам и шта ово-
ме журналу од сарадника.

Ја Вас ће више занимати етнографски
дио. У жељи ја бих хтио саставити историјске
податке о словенима (у којима ми матер
етнографских ствари) с етнографским ствари.

Сл. 1–4. Писмо Ватрослава Јагића Јовану Цвијићу, Беч, 4/17. мај 1904 (АСАНУ/ИЗ 13484/454-17)

на дохватање времена. Времену заништавам од
тренутка овога.

1ª Глава (или објекат) имала би бити
посвећена материјалној страни, дакле
ономе по чему се човјек - његово сопствено ја
(име, његово одијело (и други напитци),
храну, здравље и болест (емоционално),
његово становање у кући (типови кућа),
материјалну културу у селима или насељима
(типови насеља), његову радну и кућну
околину.

2ª Глава имала би однос социјалне
моралне прикладе: фундаменти је тому
породица - кућа и шира - куда постоје свеза
међу браћом, односима жене према мужу, деце
према родитељима; породични и задружни жи
вот, с долазцима у породицу и одлазцима,
треба да буде овде приказан. Ови обичаји око
свадбе, рођења и примања деце, пријатеља, братим
ства, смрти и погреба и ко иду уз њих.

3ª Глава да буде посвећена народном мишље
њу и умјетности, творевинама разума и фантазије
одређивању. Овамо иде сав фолклор у нај
ширем значењу ријечи.

13484/454-17 2

Вести о пријему заинтересовања етнографске
струке ово. На чему би се етнографски преглед
данашњих словенских племена (с погледом
на у скарину: Нидерле, Флоринский). За
мислим, да те бове бити, да се по материји, т.
ј. према садржини, изведу слике појединих
појава чеха читавог словенства, а да се не по-
једина дејства појава према племенима.
Дакле соматолошке појаве напоса, пута и
посебна напоса, а онда свагда с обзиром на ци-
тево словенство.

О томе хтио бих, да Ви кажете своје
мишљење и да према томе знамо будућ
уређење радњу за сваки пут посе.

За сада се тек ради о прикупљању, је ли ту
свуда сабрати прилике а дисциплину. Дефи-
нитивно ће управо у етнографском друш
рашне. Да ли за 10 дана моћи у Праг
да се и онде поразговорим са специјали-
стима као Нидерле, Зибрт, Поливка.
Истом када саслушам своје мишљење,
моћи ће се израдити у детаљу пла
претег, т. ј. етнографске дијеце, пој

Да по моделу Пишлевићу може бити нај за-
пишљивији, јер сви ће сигурно у томе
увиђати богати, плодан, свестран. За први дио (ре-
ферат) и други дио (литературе) нијесам ре-
шен прилично израђен.

Што моје предавање, које падне се нешто
одбити, јер је било и грешака и сувише
тога, да у тексту поједини предме-
ти не задиру у подручје ин-
ших.

Ја сте били у Италији? не знам ни.
шта. Само читам и повијам, да сте
основали некакву македонску академи-
ју. / Да Вам отворим перспективу, сва то
мијења нек. лекцију о македонци, што
се може добити, већ нека особито инте-
лигентна - нађе се с тиме не слажем. Мла
деж треба да зна нешто више добро Босну и
Херцеговину, Далмацију и Хрватску, па
Македонију - не више но нужно.

Са срдачним поздравима

Ваш

САДРЖАЈ

Јасмина Грковић-Мејџор, Виктор Савић
Ватрослав Јагић 5

РУКОПИСНО НАСЛЕЂЕ

Алексей Мстиславович Пентковский (Москва)
История славянского богослужения в трудах Ватрослава Ягича и его современников (1863–1913 гг.) 15

Алексеј Мстиславович Пентковски (Москва)
Историја словенскога богослужења у радовима Ватрослава Јагића и његових савременика (1863–1913) 35

Марчелло Гардзанити (Флоренция)
Рукописная традиция славянских Евангелий в исследованиях Ватрослава Ягича 37

Марчело Гардзанити (Фиренца)
Рукописна традиција словенских јеванђеља у истраживањима Ватрослава Јагића 48

Сергей Юрьевич Темчин (Вильнюс)
Галицко-волынское Евсевиево евангелие 1283 года как памятник сербского языка: отражение штокавского перехода л → о в конце слога 49

Сергеј Јурјевич Темчин (Вилњус)
Галичко-волинско Јевсевијево јеванђеље из 1283. године као споменик српскога језика: одраз штокавског прелаза л → о на крају слога 54

Catherine Mary MacRobert (Oxford)
“Kamen’ kraeugol’nyj”: Vatroslav Jagić’s contribution to the textual history of the Church Slavonic Psalter 55

Кетрин Мери Макроберт (Оксфорд)
„Угаони камен“: допринос Ватрослава Јагића историји текста Црквенословенског псалтира 64

František Čajka (Praha)
Modlitba za čistotu v Modlitebníku jaroslavském 65

Франтишек Чајка (Праг)
Молитва за чистоту у Јарославском молитвенику 75

Татјана Суботин-Голубовић (Београд)
Најстарији словенски минеји као предмет научног интересовања Ватрослава Јагића 77

Tatjana Subotin-Golubović (Belgrade)
The earliest Slavonic menaia in Vatroslav Jagić's research 87

Johannes Reinhart (Vienna)
Vatroslav Jagić and his research about the Nomocanon of St. Sava of Serbia 89

Јоханес Рајнхарт (Беч)
Истраживања Ватрослава Јагића о Номоканону светога Саве Српскога 94

Станоје Бојанин (Београд)
Јагићево издање средњовековне пенитенцијалне грађе у Старинама ЈАЗУ 95

Stanoje Bojanin (Belgrade)
Jagić's publications of medieval penitentials in the Starine JAZU 111

Срђан Шаркић (Нови Сад)
Допринос Ватрослава Јагића проучавању правноисторијских споменика јужнословенских народа 113

Srđan Šarkić (Novi Sad)
The contribution of Vatroslav Jagić to the study of the legal-historical texts of the South Slavic peoples 120

Томислав Ж. Јовановић (Београд)
Ватрослав Јагић као проучавалац апокрифâ 121

Tomislav Ž. Jovanović (Belgrade)
Vatroslav Jagić as an explorer of apocrypha 129

Марина Курешевић (Нови Сад)
Јагић и истраживања Александриде 131

Marina Krušević (Novi Sad)
Jagić and his research of the Alexandre Romance 136

ИСТОРИЈА ПИСМА И ШТАМПЕ

Вања Станишић (Београд)
Јагићева Энциклопедія славянской филологіи:
Выпускъ 3. Графика у Славянъ 139

Ваня Станишич (Белград)
Энциклопедія славянской филологіи Ватрослава Ягича:
Выпускъ 3. Графика у Славянъ 146

Мирослав А. Лазић (Београд)
Рано српско ћириличко штампарство у научном делу Ватрослава Јагића 147

Miroslav A. Lazić (Belgrade)
Early Serbian Cyrillic printing in the scholarly opus of Vatroslav Jagić 154

ИСТОРИЈА ЈЕЗИКА, ЕТИМОЛОГИЈА И ДИЈАЛЕКТОЛОГИЈА

Gerhard Neweklowsky (Wien)
Vatroslav Jagić und die südslavische Dialektologie 159

Герхард Невекловски (Беч)
Ватрослав Јагић и јужнословенска дијалектологија 167

Светлана Михайловна Толстая (Москва)
Словосложение и порядок слов 169

Светлана Михајловна Толстој (Москва)
Сложенице и ред речи 178

Björn Wiemer (Moguncja)
O wskaźnikach aktów dyrektywnych i obserwacjach Jagicia ich dotyczących 179

Бјерн Вимер (Мајнц)
О показатељима директивних аката и Јагићевим запажањима у вези са њима 191

Орсат Лигорио (Београд)
Ватрослав Јагић у Скоковом етимолошком рјечнику 193

Orsat Ligorio (Belgrade)
Vatroslav Jagić in Skok's etymological dictionary 202

Анна Абрамовна Пичхадзе (Москва)
Взгляд И. В. Ягича на причастные обороты в средневековых славянских текстах 203

Ана Абрамовна Пичхадзе (Москва)
Погледи Ватрослава Јагића на партиципске конструкције у средњовековним словенским текстовима 210

Исидора Бјелаковић (Нови Сад)
Ватрослав Јагић о српској књижевнојезичкој полиглосији XVIII и прве половине XIX века 211

Isidora Bjelaković (Novi Sad)
Vatroslav Jagić on Serbian literary linguistic polyglossia in the 18th and first half of the 19th century 216

ИСТОРИЈА НАУКЕ

Анна Генриховна Кречмер (Вена)
„История славянской филологии“ Ватрослава Ягича 219

Ана Генриховна Кречмер (Беч)
„Историја словенске филологије“ Ватрослава Јагића 230

Ilona Janyšková, Helena Karlíková (Brno)
Vatroslav Jagić a česká jazykověda 231

Илона Јанишкова, Хелена Карликова (Брно)
Ватрослав Јагић и чешка лингвистика 236

Marcel Černý (Praha)
Jagićův pozapomenutý vídeňský žák Josef Karásek: Kapitola z dějin Jagićova semináře, významného střediska bádání o slovanské filologii 237

Марцел Черни (Праг)
Јагићев заборављени бечки ђак Јосеф Карасек: поглавље из историје Јагићевог семинара, важног центра славистичких истраживања 262

Radu Mârza (Cluj-Napoca)
Vatroslav Jagić and the Slavic Studies in Romania 263

Раду Марза (Клуж-Напока)
Ватрослав Јагић и славистика у Румунији 272

Александар М. Милановић (Београд)
Ватрослав Јагић и Вук Караџић 273

Aleksandar M. Milanović (Belgrade)
Vatroslav Jagić and Vuk Karadžić 284

НАРОДНА КЊИЖЕВНОСТ

Barbara Sonnenhauser, Paul Widmer (Munich, Zurich)
Vatroslav Jagić's perspectives on South Slavic Folk Poetry 287

Барбара Зоненхаузер, Паул Видмер (Минхен, Цирих)
Погледи Ватрослава Јагића на јужнословенску народну поезију 293

† Марија Клеут (Нови Сад)
Ватрослав Јагић и Асмус Серенсен о српско-хрватској епској народној поезији 295

† Marija Kleut (Novi Sad)
Vatroslav Jagić and Asmus Sørensen on Serbo-Croatian epic folk poetry 299

СОЦИОЛИНГВИСТИКА

Milorad Pupovac (Zagreb)
Tri fragmenta o jeziku, lingvističkom patriotizmu i etičnosti 303

Milorad Pupovac (Zagreb)
Three fragments about language, linguistic patriotism, and ethicality 315

ЖИВОТ ЈАГИЋЕВ И ПРЕПИСКА

Зорица Несторовић (Београд)
Спомени мојега живота Ватрослава Јагића као „прича о позвању“ 319

Zorica Nestorović (Belgrade)
Memories of my Life by Vatroslav Jagić as “the story of a calling” 335

Ђорђе Бубало (Београд)
Научник у сенци политике: Светостефанска хрисовуља,
босански језик и бугарска Македонија 337

Đorđe Bubalo (Belgrade)
A scholar in the shadow of politics: The St. Stephen Chrysobull,
the Bosnian language, and Bulgarian Macedonia 359

Срђан Рудић (Београд)
Преписка Ватрослава Јагића и Јована Цвијића 375

Срджан Рудич (Белград)
Из переписки Ватрослава Ягича и Йована Цвийича 407

Лариса Дмитриевна Бондарь, Михаил Дмитриевич Бухарин
(Санкт-Петербург, Москва)
Личные и институциональные контакты славистов в 1914–1918 гг.
в письмах В. Ягича к А. А. Шахматову 413

Лариса Дмитријевна Бондар, Михаил Дмитријевич Бухарин
(Петроград, Москва)
Лични и институционални контакти слависта 1914–1918.
у писмима В. Јагића А. А. Шахматову 427

Роман Николаевич Кривко (Вена)
«Гнусный позор, который нас окутал»: Письма Ватрославу Ягичу
и Матиашу Мурко от русских славистов из Украинской державы
и советской России (1918 г.) 429

Роман Николајевич Кривко (Беч)
„Одвратна срамота која нас обавија“: писма Ватрославу Јагићу
и Матијашу Мурку од руских слависта из Украјинске државе
и совјетске Русије (1918) 447

Владимир Живановић, Ана Миленковић (Београд)
Библиотека Ватрослава Јагића: о судбини библиотеке траговима
Јагићеве преписке 449

Vladimir Živanović, Ana Milenković (Belgrade)
The Library of Vatroslav Jagić in the light of his correspondence 459

Табле у боји: списак с објашњењима 461

СПОМЕНИЦА
ВАТРОСЛАВУ ЈАГИЋУ
1923–2023

СЛОВЕНСКИ И СРПСКИ СРЕДЊИ ВЕК
Књига 2

СТАРОСЛОВЕНСКО И СРПСКО НАСЛЕЂЕ
Књига 6

Уредници
Јасмина Грковић-Мејџор
Виктор Савић

Издају
Српска академија наука и уметности
Београд, Кнез Михаилова 35
www.sanu.ac.rs
и
Институт за српски језик САНУ
Београд, Кнез Михаилова 36
www.isj.sanu.ac.rs

Техничко уређивање текстова
Јасмина Грковић-Мејџор
Виктор Савић

Ликовно-техничка редакција
Виктор Савић

Обрада ликовних прилога, слог и прелом
Александар Илчић

Обрада текстова на енглеском и руском
Рендал Мејџор
Наталија Сентјурова

Штампа и повез
Планета принт, Београд

Тираж 300 примерака

ISBN 978-86-6184-124-8 (САНУ)
ISBN 978-86-82496-24-3 (ИСЈ САНУ)

© Српска академија наука и уметности 2026
© Институт за српски језик САНУ 2026

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд
811.163.42 Јагић В.(082)
811.163.42:929 Јагић В.(082)
811.16+821.16(082)

СПОМЕНИЦА Ватрославу Јагићу : 1923–2023 / уредници Јасмина Грковић-Мејџор, Виктор Савић. – Београд : САНУ : Институт за српски језик САНУ, 2026 (Београд : Планета принт). – 464 стр. : фотогр. ; 34 cm. – (Словенски и српски средњи век / Српска академија наука и уметности. Одељење језика и књижевности, Старословенски одбор ; књ. 2) (Старословенско и српско наслеђе / Институт за српски језик САНУ, Старословенистички одсек ; књ. 6)

На спор. насл. стр.: Memoriae Ignatii Jagić dedicatvm : 1923–2023. – „Примљено на VII скупу Одељења језика и књижевности, од 28. октобра 2025. године, на основу реферата академика Александра Ломе и академика Љубинка Раденковића“ --> насл. стр. – Тираж 300. – Слика В. Јагића. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз поједине радове. – Резимеи на више језика.

ISBN 978-86-6184-124-8 (САНУ)
ISBN 978-86-82496-24-3 (ИСЈ САНУ)

1. Грковић-Мејџор, Јасмина, 1959– [уредник]
2. Савић, Виктор, 1977– [уредник]
а) Јагић, Ватрослав (1838–1923) – Зборници
б) Славистика – Зборници

COBISS.SR-ID 195686153